

Percepcija i prevencija cyberbullyinga među studentskom populacijom

---

Kasalo, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:142566>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij Novinarstva

Luka Kasalo

**PERCEPCIJA I PREVENCIJA CYBERBULLYINGA MEĐU
STUDENTSKOM POPULACIJOM**
DIPLOMSKI RAD

Zagreb
Travanj, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij Novinarstva

Luka Kasalo

**PERCEPCIJA I PREVENCIJA CYBERBULLYINGA MEĐU
STUDENTSKOM POPULACIJOM**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Igor Kanižaj

Student: Luka Kasalo

Zagreb

Travanj, 2024.

Izjava o autorstvu rada i poštivanju etičkih pravila u akademskom radu:

Izjavljujem da sam diplomski rad „Percepcija i prevencija cyberbullyinga među studentskom populacijom“, koji sam predao na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Igoru Kanižaju, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Luka Kasalo

Sadržaj

1. Popis ilustracija.....	5
2. Uvod.....	6
3. Svijet interneta.....	7
4. Teorijski okvir	9
4.1. Pojam nasilja	9
4.2. Vršnjačko nasilje	11
4.3. Elektroničko nasilje	12
4.4. Vrste elektroničkog nasilja.....	16
5. Pregled istraživanja	18
5.1. Istraživanje mogućih čimbenika internetskog zlostavljanja	18
5.2. Istraživanje pravnih praksi u borbi protiv cyberbullyinga	21
5.3. Istraživanje motiva i suočavanja s elektroničkim nasiljem.....	25
5.3.1 Istraživanje motiva	25
5.3.2. Suočavanje s cyberbullyingom	26
6. Prevencija	31
6.1. Programi prevencije	31
6.2. Načela i karakteristike preventivnih programa	32
6.3. Utočište hrabrih online.....	35
7. Metodologija i rezultati istraživanja	37
8. Rasprava	50
9. Zaključak	51
10. Literatura.....	52
11. Sažetak	55
12. Summary	56

1. Popis ilustracija

Grafikon 1.....	38
Grafikon 2.....	39
Grafikon 3.....	40
Grafikon 4.....	40
Grafikon 5.....	41
Grafikon 6.....	42
Grafikon 7.....	43
Grafikon 8.....	43
Grafikon 9.....	44
Grafikon 10.....	44
Grafikon 11.....	45
Grafikon 12.....	45
Grafikon 13.....	46
Grafikon 14.....	47
Grafikon 15.....	47
Grafikon 16.....	48

2. Uvod

Elektroničko nasilje predstavlja sve rašireniji problem u današnjem digitalnom društvu, a predmet je brojnih istraživanja koja su najviše usmjerena na adolescente i mlađu djecu. Iskustva studentske populacije s ovim oblikom nasilja još uvijek nisu dovoljno istražena, tako da će u ovom radu cilj biti istražiti iskustva studenata s elektroničkim nasiljem kroz nekoliko aspekata. Prvo, u kojoj mjeri su studenti bili žrtve elektroničkog nasilja, drugo, jesu li sami sudjelovali u elektroničkom nasilju, bilo kao počinitelji ili promatrači, te treće, koje su najučinkovitije metode za prevenciju ovog problema. S obzirom na sve veći utjecaj digitalnih medija na akademski život, istraživanje ovih pitanja može pružiti važne uvide potrebne za razvijanje strategija koje će studentima omogućiti sigurnije akademsko okruženje. U prvom poglavlju će biti riječ o virtualnom svijetu interneta i kako on utječe na mlade. Drugo će obuhvatiti pojam nasilja među vršnjacima i elektroničkog nasilja, uključujući njegove vrste. U trećem poglavlju je opisan niz istraživanja koja su relevantna za ovu temu, u četvrtom je naglasak na prevenciji elektroničkog nasilja. U petom je sadržano spomenuto vlastito istraživanje koje istražuje percepciju i prevenciju elektroničkog nasilja među studentima Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, nakon čega slijedi rasprava, te posljednji dio u kojem ću iznijeti zaključke na temelju cijelog rada.

3. Svijet interneta

Internet sa svim svojim mogućnostima i aplikacijama omogućuje ljudima jednostavniju međusobnu komunikaciju kao i bržu razmjenu informacija i podataka nego što je to ikada prije bilo moguće. Mladima je to od presudne važnosti kao dio njihovih medijskih navika. U današnje vrijeme mladi već u ranoj dobi dolaze u kontakt s novim tehnologijama i raznim medijima, poput pametnih telefona, računala i tableta s pristupom internetu (Ciboci, 2014). Mladi sve više svojeg slobodnog vremena provode u online okruženju, koje im predstavlja mjesto za druženja, zabavu i komunikaciju, ali Internet i ostali elektronički mediji nisu samo izvor zabave za mlade, već igraju i ključnu obrazovnu ulogu u njihovom razvoju (Batori i Ćurlin, 2020).

Neke od pozitivnih strana interneta su:

„omogućavanje pregleda najnovijih rezultata istraživanja što im je korisno za učenje, prikupljanje podataka za pisanje školskih seminara, brza dostupnost informacija, lako i brzo pregledavanje aktualnih vijesti, predstavlja izvor zabave, komunikaciju s ljudima, jednostavno i brzo dopisivanje s ljudima u različitim dijelovima svijeta, razmjena iskustava, mišljenja, informacija s vršnjacima i odraslima, potiče razvoj kreativnosti i uči mlade rješavanju problema“ (Pregrad i dr, 2008, prema Batori i Ćurlin, 2020: 106).

Konsumacija internetskog sadržaja može imati pozitivan ali i negativan utjecaj na duševni, moralni i društveni razvoj ljudi. Najpogođeniji su adolescenti i djeca, za koje internet predstavlja najpoželjniji medij i svoje slobodno vrijeme provode u online svijetu. Za razliku od pozitivnih učinaka, internet može pojedinim etički neprimjerenim sadržajima izazvati nepoželjne oblike ponašanja, narušavanje privatnosti i sigurnosti, izoliranje od zajednice te izazivanje veće mogućnosti za podložnost internetskom nasilju (Vuletić i dr, 2014, prema Batori i Ćurlin, 2020).

Preduga izloženost tim negativnim učincima vrlo lako može rezultirati dugotrajnim posljedicama za svaku osobu, a posebno za adolescente koji nisu svjesni tih rizika (Guan i Subrahmanyam, 2009, prema Batori i Ćurlin, 2020). Zasižno jedan od najopasnijih potencijalnih učinaka pristupa internetu je ovisnost o internetu jer te osobe teže podnose poteškoće svakodnevnog života (Babić i dr, 2016, prema Batori i Ćurlin, 2020).

Ovisnost o internetu odnosi se na stanje u kojem osoba gubi kontrolu nad korištenjem interneta i nastavlja ga koristiti u prekomjernoj mjeri, što dovodi do negativnih posljedica koje štetno djeluju na njen život (Young i de Abreu, 2011, prema Vejmelka i dr, 2017). Pojedinci koji pokazuju znakove internetske ovisnosti suočavaju se s problemima u socijalnom, akademskom, profesionalnom, financijskom i fizičkom aspektu života (Young, 1996, prema Vejmelka i dr, 2017).

Mnogi istraživači koji se bave internetom često naglašavaju njegov negativni utjecaj na društveno ponašanje korisnika i njegovo psihičko zdravlje, a vodi i do bijega od stvarnosti, dehumanizacije društvenih odnosa, otuđenja, usamljenosti i depresije, a postoje i brojni primjeri koji pokazuju nemogućnost razlikovanja stvarnog od virtualnog života (Blaževska, 2022).

Istraživanja koja su provodili psiholozi s Carnegie Mellon Sveučilišta o stavovima i ponašanju korisnika interneta, provedena 1995. i 1996. godine, su pokazala da je veće korištenje interneta bilo direktno povezano s opadanjem veličine njihovog društvenog kruga, smanjenjem komunikacije s članovima obitelji u kućanstvu i povećanjem usamljenosti i depresije (Kraut i dr; Castells, 2005, prema Blaževska, 2022).

“Internet je tkivo naših života. Ako je informacijska tehnologija povijesni ekvivalent onoga što je električna energija predstavljala u industrijskoj eri, u našoj eri možemo usporediti internet s električnom mrežom i električnim motorom s obzirom na njegovu sposobnost da distribuira moć informacija u sva područja ljudske djelatnosti” (Castells, 2001, prema Navarro i dr, 2015:2)

„...elastičnost interneta čini ovo sredstvo posebno prikladnim za naglašavanje kontradiktornih trendova našeg društva. Internet nije ni utopija niti distopija, već sredstvo kojim se izražavamo – specifičnim komunikacijskim kodom koji moramo razumjeti ako namjeravamo promijeniti svoju stvarnost” (Castells, 2001, prema Navarro i dr, 2015:2-3).

Stoga, nameće se činjenica da će u nasilnom društvu, ljudi koristiti internet za napade i maltretiranje drugih, dok će ga brižno i altruističko društvo koristiti za pomoć drugima. Ispravno i pogrešno nije povezano s internetom, nego s načinom na koji ga koristimo (Navarro i dr, 2015).

4. Teorijski okvir

4.1. Pojam nasilja

Nasilje se kao društveni fenomen tumači na razne načine, što dovodi do različitih teorijskih pristupa i definicija. Oduvijek je prisutno, široko je rasprostranjeno u društvu, karakteristično je za mnoge inteligentne vrste i pojavljuje se svugdje gdje bića pokušavaju dominirati nad drugima. Sigmund Freud, otac psihoanalize, smatrao je da agresivnost ima biološku osnovu te je razvio teoriju agresivnosti temeljenu na ideji destruktivnog nagona prisutnog kod svih živih bića, prema kojoj agresivnost ima ulogu smanjenja napetosti u organizmu (Balić i dr, 2001, prema Žilić i Janković, 2016). Adler je početkom 20. stoljeća, definirao nasilje

“kao svako ponašanje kojemu je cilj nanošenje štete drugoj osobi, a opisujući ga navješćuje i njegovu etiologiju - kako je ono manifestacija „volje za moći“ urođene svakom pripadniku ljudske vrste. Očituje se u potrebi za realizacijom osjećaja „nadređenosti I muškosti“, (Žarković Palijan, 2004, prema Žilić i Janković, 2016 :69).

Nasilje je jedno od najbitnijih naslijeđa ljudske kulture, koje se kroz povijest pojavljuje u različitim oblicima i prenosi putem socijalizacijskih mehanizama. Postavlja se pitanje je li nasilje rezultat ljudske agresivnosti ili destruktivnosti kulture, s obzirom na povijesna razdoblja barbarizma kada se civiliziralo nasilje, što sugerira da je nasilje neizbježni dio ljudske kulture (Cifrić, 2000, prema Žilić i Janković, 2016).

Žužul (1989, prema Žilić i Janković, 2016) definira agresiju u okviru psiholoških istraživanja kao bilo koju reakciju, bez obzira bila ona fizičku ili verbalna, koja za primarni cilj ima nanošenje štete ili ozljede drugoj osobi, bez obzira na to je li ta namjera ostvarena.

Milašin i suradnici (2009, prema Žilić i Janković, 2016) naglašavaju da se oblici nasilja neprestano razvijaju, a načini njihove manifestacije postaju sve sofisticiraniji. Nasilje je kompleksna pojava koja se može promatrati kao stanje izraženo prvenstveno kao nagon, a zatim kao ljutnja, neprijateljstvo, srdžba i napad na osobu.

Nasilje uključuje šest faktora: " namjeru da se povrijedi ili nanese šteta; intenzitet i trajanje; moć nasilnika; ranjivost žrtve; manjak podrške i posljedice" (Zečević, 2010, prema Žilić i Janković, 2016:69).

Nasilje predstavlja naj snažniji oblik neverbalne komunikacije, a društvena reakcija na samo nasilje je potaknuta brojnim ženskim pokretima, najviše se očituje u borbi protiv nasilja nad ženama, što je podržano i Deklaracijom UN-a iz 1993. o eliminaciji nasilja nad ženama, koja definira nasilje nad ženama kao bilo koji čin nasilja temeljen na rodu ili spolu koji uzrokuje ili može uzrokovati fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju. (Milašin i dr, 2009; Hacker, 1971, prema Žilić i Janković, 2016).

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije nasilje je “namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom (WHO, 2002, prema Žilić i Janković, 2016:70).

Ključna karakteristika nasilja je namjera da se nekome nanese šteta, što ga razlikuje od običnih sukoba i nenamjernih ozljeda. Ovakav pristup, međutim, stvara značajne poteškoće jer je teško sa sigurnošću procijeniti tuđe namjere i donijeti pouzdane zaključke o njima (Popadić, 2009, prema Žilić i Janković, 2016).

Shvaćanje da svako nasilje nije isto obuhvaća pitanje motivacije, a ne samo namjere. Ljudi nisu jedina bića koji su nasilna, jer gotovo sve životinje, uključujući i kukce, mogu namjerno naštetiti drugome. Razlika između ljudske agresije i agresije životinja leži u motivaciji. Svaka životinja, i svaki čovjek, može sudjelovati u instrumentalnoj agresiji, tj. agresiji koja ima za cilj postizanje zasebnog cilja, ali samo ljudi sudjeluju u neprijateljskoj agresiji, koja se izvršava radi nanošenja fizičke ili psihičke štete žrtvi (Englander, 2007).

“Sa sociološkoga gledišta, nasilje se shvaća vrlo široko – kao sve ono što prinudno sputava i ograničava realizaciju i razvoj pozitivnih ljudskih potencijala. Dakle, na taj način definirano nasilje može obuhvatiti sve one postupke i aktivnosti koji se mogu označiti kao upotreba ili prijetnja subjekta nasilja/izvršitelja nasilja (nasilnika) upotrebom sile u odnosu na objekt nasilja (žrtvu), bez obzira na to o kojoj vrsti sile se radi, a u cilju da se žrtvi, posredno ili neposredno nanese fizički bol ili kod nje izazovu strah i patnja (psihička bol), kako bi se ponašanje žrtve stavilo pod kontrolu izvršitelja nasilja” (Radenović, 2012:206).

Jedna od najčešće korištenih definicija medijskog nasilja je Potterova, koja opisuje nasilje kao ugrožavanje nečije fizičke i emocionalne sigurnosti (Potter, 1999, prema Ciboci i Kanižaj, 2011).

4.2. Vršnjačko nasilje

Vršnjačko nasilje je postalo jedan od vodećih javnozdravstvenih problema među adolescentima. „Odnosi se na namjerno agresivni čin koji provodi grupa ili pojedinac više puta i tijekom dužeg vremenskog perioda protiv žrtve koja sebe ne može braniti“ (Olweus, 1993, prema Krešić Ćorić, i Kaštelan, 2020:269).

Maltretiranje se definira kao namjerna zlouporaba ovlasti, gdje se takvo ponašanje kroz duži vremenski period ponavlja, a žrtva se od toga ne može učinkovito braniti (Sharp i Brain, 2000, prema Kiriakidis i Kavoura, 2010).

Farrington (1993, prema Kiriakidis i Kavoura, 2010) naglašava da se zlostavljanje sastoji od sljedećih ključnih elemenata:

- (1) fizički, verbalni ili psihološki napad ili zastrašivanje
- (2) osoba koja obavlja taj čin je snažnija, ili se barem percipira kao moćnija od žrtve po nekim karakteristikama, npr. fizičkim
- (3) djelo je namjerno izazvano zbog izazivanja straha ili nanošenja straha žrtvi
- (4) nema provokacije od žrtve da bi se djelo dogodilo

Zlostavljanje se definira kao "sustavna zloupotreba moći ustrajnim i ponavljanim radnjama koje imaju za cilj zastrašiti ili povrijediti drugu osobu i to uključuje izravno i neizravno agresivno ponašanje, diskriminaciju i uznemiravanje " (Smith, 1997, prema Kiriakidis i Kavoura, 2010:83).

Vršnjačko nasilje obuhvaća različite oblike nasilničkog ponašanja koje počinitelj usmjerava prema žrtvi iste ili slične dobi. Često se pogrešno poistovjećuje s vršnjačkim zlostavljanjem (Rajhvajn Bulat i Ajduković, 2012, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2016).

Dakle, vršnjačko nasilje pokriva širok raspon nasilnih ponašanja među vršnjacima, ali ne mora nužno uključivati obilježja zlostavljanja. Ovisno o ulozi sudionika u nasilju, oni se mogu svrstati u kategorije: počinitelji su oni koji vrše nasilje, žrtve su oni koji trpe nasilje, dok provokativne žrtve istovremeno vrše i trpe nasilje (Bilić i dr, 2012, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2016).

Vršnjačko nasilje može se ispoljiti na različite načine. Osnovna podjela razlikuje izravno nasilje, kao što su zadirkivanje, udaranje ili prijetnje, te neizravno nasilje, kao što su isključivanje iz društva, ogovaranje ili manipulacija (Garrett, 2003, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2016).

Osim toga, istraživanja obično razlikuju tjelesno i verbalno nasilje, dok novije teorije uključuju i relacijsko ili emocionalno (psihičko) nasilje, kao i seksualno i ekonomsko nasilje među vršnjacima (Bilić i dr, 2012, , prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2016). Svi navedeni oblici nasilja odnose se na tradicionalno vršnjačko nasilje, koje je najčešće bilo predmet istraživanja (Olweus, 2010; Velki i Kuterovac Jagodić, 2014, prema Velki i Kuterovac Jagodić, 2016).

Uznemiravanje, maltretiranje i mobing tipična su nasilnička ponašanja koja obično uključuju samo korištenje verbalnog nasilja umjesto izravne fizičke ozljede. Vršnjačko nasilje se također može pripisati takvoj kategoriji, ali u donekle manjoj dimenziji budući da nasilnici često pribjegavaju fizičkim i jezičnim prijetnjama (Magnani, 2011).

4.3. Elektroničko nasilje

Posljednjih godina, ubrzano napreduje i raste pristup informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji kao što su mobilni telefoni, društvene mreže i web stranice, koja je stvorila novi način za rješavanje agresije i frustracije među mladima. Iako Internet pruža brojne pogodnosti, može biti odgovoran za brojne negativne ishode (Krešić Ćorić i Kaštelan, 2020). Dok nasilje iz stvarnog svijeta, kao npr, fizičko maltretiranje, mogu vidjeti samo oni koji se na određenom mjestu nađu u određenom trenutku, komentare koji imaju uvredljiv sadržaj u internetskom okruženju vidjet će znatno više ljudi. Na grupama društvenih mreža taj sadržaj potencijalno može vidjeti više od milijardu korisnika u svijetu, a budući da internet omogućuje izuzetno brzu razmjenu informacija širokom krugu ljudi, fotografije i videozapisi mogu se jednostavno poslati putem e-maila ili različitih društvenih mreža ogromnom broju korisnika, bez obzira na to gdje žive u svijetu.

Elektroničko nasilje često ostavlja i trag pisane riječi što znači da žrtva iznova može čitati taj uvredljivi sadržaj napisan od strane nasilnika, za razliku od verbalnog oblika gdje se uvrede lakše zaborave jer se pisana riječ čini realnijem od izgovorene (Ciboci, 2014).

Elektroničko nasilje može izazvati ozbiljnije posljedice u odnosu na tradicionalno nasilje jer se može odvijati u bilo kojem trenutku i na bilo kojem mjestu u digitalnom okruženju, što onemogućava žrtvama da pronađu mir čak i kod kuće, dok zlostavljanje može potrajati dugo.

Negativni učinci, poput depresije, anksioznosti i niskog samopoštovanja, mogu biti još intenzivniji i dugotrajniji. Ponižavajući sadržaji mogu brzo doći do velikog broja korisnika, što može dovesti do daljnjeg online maltretiranja od strane nepoznatih osoba. Ti sadržaji mogu trajno ostati na mreži, prateći žrtvu kroz cijeli život (Hinduja i Patchin, 2009, prema Batori i Ćurlin, 2020).

Na temelju brojnih istraživanja u vezi suzbijanja i prevencije elektroničkog nasilja među vršnjacima, naglašavaju se četiri segmenta na kojima je potrebno raditi kako bi se uspješno smanjili svi oblici elektroničkog nasilja, a to su: nadzor u školama i domovima, nulta tolerancija škola na nasilje, podizanje svijesti i programi koji su adekvatni za smanjenje nasilja (Buljan Flander i dr, 2010, prema Batori i Ćurlin, 2020).

Zlostavljanje pomoću interneta, cyberbullying, pojavio se kao nova vrsta maltretiranja i uznemiravanja te je dobio veliku pozornost istraživača diljem svijeta (Kowalski i dr. 2014, prema Krešić Ćorić, i Kaštelan, 2020).

Često se vode rasprave o tome kako definirati internetsko zlostavljanje, ali istraživači (Garret i dr, prema Krešić Ćorić, i Kaštelan, 2020:269) su se složili oko definicije koja uključuje četiri kriterija:

- „pošiljatelj mora imati namjeru naštetiti primatelju
- postoji neravnoteža snaga između pošiljatelja i primatelja (npr. dob, društveni status, anonimnost, fizička snaga)
- činovi agresije se obično ponavljaju
- za komunikaciju se koristi osobno računalo, mobilni telefon ili drugi elektronički uređaj,

Smith (2012, prema Slonje i dr, 2013: 3-4) opisao je sedam značajki prema kojima se internetsko zlostavljanje razlikuje od tradicionalnog zlostavljanja:

- „(1) ovisi o stupnju tehnološke pismenosti
- (2) uglavnom je indirektno, i stoga može biti anonimno
- (3) počinitelj obično ne vidi reakciju žrtve
- (4) raznolikost uloga promatrača u elektroničkom nasilju je složenija nego u tradicionalnom

(5) smatra se da je jedan od glavnih motiva za tradicionalno zlostavljanje status stečen pokazivanjem moći nad drugima pred svjedocima, što će počinitelju često nedostajati u elektroničkom zlostavljanju

(6) veća je širina potencijalne publike, budući da elektroničko zlostavljanje može doseći ogromnu online publiku

(7) teško je pobjeći od elektroničkog zlostavljanja jer nema sigurnog mjesta“

Mediji putem kojih se može vršiti cyberbullying također su raznoliki, a uključuju razmjenu izravnih poruka (putem Vibera, Messengera itd.), elektroničke pošte, tekstualnih poruka, raznih web stranica, chat soba, društvenih mreža ,blogova i online igara (Kowalski i dr, 2014, prema Krešić Ćorić, i Kaštelan, 2020). Fenomen cyberbullyinga, definiran je kao "svjesna i ponovljena radnja nanošenja psihičke boli korištenjem računala, mobilnih telefona i drugih elektroničkih uređaja" (Hinduja i Patchin, 2009; Hinduja i Patchin 2012, prema Sabella i dr, 2013:2704).

Zlostavljanje putem interneta može se doživjeti kao zlokobnije i opasnije od tradicionalnog zlostavljanja jer napadi mogu biti intenzivniji, češći i teški za zaustaviti (Hinduja & Patchin, 2009, prema Sabella i dr, 2013). Za razliku od tradicionalnih nasilnika, internetski nasilnici nisu uvjetovani prostorom ili vremenom a mogu se i skrivati pod maskom anonimnosti koja im omogućuje da lako napadaju druge u bilo koje vrijeme i s bilo kojeg mjesta koje žele (Kowalski i dr, 2008, prema Sabella i dr, 2013).

Bez obzira na to što se javlja u digitalnom prostoru, ovaj problem se ne smije trivijalizirati budući da je direktno povezan s posljedicama u stvarnom svijetu. Internetsko zlostavljanje povezano je s negativnim emocijama kao što su tuga, ljutnja, frustracija, neugoda ili strah. Cyberbullying je povezan i s niskim samopouzdanjem, suicidalnim mislima, poteškoćama u školi, impulzivnim ponašanjem, korištenjem droga (Hinduja & Patchin, 2009, prema Sabella i dr, 2013).

Jedna od opasnosti bavljenja radom na smanjenju rizika od cyberbullyinga je da tijekom edukacije učenika, roditelja, zaposlenih i drugih, može nesvjesno doći do pridonošenja stvaranju „hypea“ putem masovnih medija koji se usredotočuju na dramatične događaje. Naslovi nerijetko mogu poslužiti za poticanje iskrivljenog i umjetnog gledišta o cyberbullyingu, koje uopće nije utemeljeno na stvarnosti (Magid, 2011, prema Sabella i dr, 2013).

Najozbiljnija posljedica elektroničkog nasilja je povećana sklonost samoubojstvu, što vrlo često proizlazi iz depresije. Žrtve elektroničkog nasilja su u većem riziku od razvijanja suicidalnih misli, planiranja samoubojstva te samih pokušaja. Problem postaje još dosta ozbiljniji kada se uzme u obzir da je samoubojstvo glavni uzrok smrti među mladima, a adolescencija sama po sebi predstavlja najrizičnije razdoblje za pojavu suicidalnih misli i pokušaja suicida. Stoga, elektroničko nasilje zahtijeva posebnu pažnju kako bi se na vrijeme prepoznali znakovi suicidalnosti (Zaborskis i dr, 2018, prema Vrhovnik, 2019).

Psihološki mehanizmi koji povezuju zlostavljanje, nasilje i suicidalnost još uvijek nisu u potpunosti razjašnjeni, a socio-psihološka teorija pritiska sugerira da napeti socijalni odnosi i stresni događaji mogu natjerati pojedinca na devijantna ponašanja. To znači da tradicionalno i elektroničko nasilje može stvoriti pritisak koji kod žrtava izaziva osjećaje frustracije, tuge, ljutnje i depresije, čime ih stavlja pod povećani rizik od suicidalnih misli, planova i pokušaja (Agnew, 1992; Sampasa-Kanyinga i dr, 2014, prema Vrhovnik, 2019).

Postoji uzajamna veza između depresije i elektroničkog nasilja. Dok elektroničko nasilje može izazvati depresiju, prisutnost depresivnih simptoma može povećati rizik da osoba postane žrtva takvog nasilja, ali vjerojatnije je da će depresija nastati kao posljedica bivanja žrtvom nasilja nego obrnuto. Uz to, depresija se može prepoznati kao znak upozorenja na potencijalni suicidalni čin (Sampasa-Kanyinga i dr, 2014, prema Vrhovnik, 2019).

Iz svega navedenog jasno je da elektroničko nasilje može značajno štetiti životima mladih, posebno kada djeluje zajedno s drugim negativnim čimbenicima. Budući da su određene skupine posebno ranjive na ovaj oblik nasilja, važno je prilagoditi intervencijske programe kako bi se spriječile štetne posljedice. Ključno je osmisliti što učinkovitije mjere za prevenciju elektroničkog nasilja i pružanje podrške svim žrtvama, uzimajući u obzir različite rizične faktore i moguće negativne ishode (Vrhovnik, 2019).

4.4. Vrste elektroničkog nasilja

Internetsko zlostavljanje može biti direktno (izravno), npr. slanjem uvredljivih poruka osobi, i indirektno (neizravno), kao npr. širenje glasina o osobi (Hinduja & Patchin, 2014, prema Vrselja i dr, 2023). Izravni cyberbullying događa se kada nasilnik usmjerava elektroničke komunikacije izravno na žrtvu, korištenjem izravnih poruka, SMS-a, multimedijских poruka ili e-pošte namijenjene trenutnim učinkom na žrtvu (Langos, 2012.) Izravni cyberbullying je ograničen na kontekst u kojem internetski zlostavljač usmjerava komunikaciju samo prema žrtvi, i to u privatnoj domeni. Neizravno internetsko zlostavljanje događa kada zlostavljač ne usmjerava elektroničku komunikaciju izravno ka zlostavljanju svoje žrtve. Umjesto toga, nasilnici postavljaju objave na Facebooku, kreiranoj web stranici ili blogu, ili neko drugo razumno javno područje cyber prostora. U neizravnom cyberbullyingu pošiljalatelj nema kontrolu nad time kome će se izvorna komunikacija proslijediti, tako da ona ima potencijal proširiti se na beskonačnu publiku (Langos, 2012).

Cyberbullying se osim toga može podijeliti u tri kategorije: verbalna/tekstualna agresija, vizualna/seksualna agresija i društvena isključenost. Verbalna agresija se odnosi na slanje uvredljivih i vulgarnih poruka preko internetske mreže ili zlobnih poruka putem elektroničke komunikacije s namjerom nanošenja psihičke boli drugoj osobi. Vizualna agresija odnosi se na objavljivanje ili slanje ponižavajućeg seksualnog sadržaja kao što su privatne slike i video zapisi, dok se društvena isključenost odnosi na isključivanje osobe iz mrežnih grupnih aktivnosti ili društvenih zajednica s namjerom da se povrijedi ta osoba (Lee i dr, 2015, prema Vrselja i dr, 2023).

Prema Willardu (2007, prema Batori i Ćurlin, 2020:108-109) postoji osam oblika nasilja preko interneta, nezvezano uz vrstu elektroničkih medija koju nasilnici koriste, a to su:

- "Vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje koje imaju za cilj izazivanje bijesa, poniženja i tuge. Najčešće je to javno nasilje koje mogu vidjeti i druge osobe koje nisu uključene u raspravu.
- Uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka. Cilj je dovođenje žrtve u ponižavajuću poziciju i pokazivanje moći počinitelja. Napad tekstualnim porukama odnosi se na slanje stotina poruka određenoj osobi. Razlika između uznemiravanja i vrijeđanja je ta da uznemiravanje traje puno duže.

- Ogovaranje i klevetanje odnosi se na objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su točne s ciljem da se određena osoba ponizi. Uključuje slanje i objavljivanje neistinitih i uvredljivih informacija o drugoj osobi s namjerom ugrožavanja njene reputacije.
- Lažno predstavljanje koje uključuje stvaranje lažnog profila, hakiranje ili neovlašteno korištenje tuđeg online računa. Cilj je slanje poruka, slika, video zapisa i drugih sadržaja u ime te osobe s namjerom da se izazove neugoda kod žrtve ili kako bi se uništio njen ugled i prekinula prijateljstva.
- Javno razotkrivanje, odnosno nedozvoljeno priopćavanje. Počinitelj šalje drugim osobama ili javno objavljuje informacije koje mu je žrtva poslala u povjerenju. Cilj javnog razotkrivanja je da se druga osoba povrijedi i ponizi ili kako bi se osvetili nekome.
- Obmanjivanje koje također uključuje javno objavljivanje privatnih informacija o drugoj osobi ali je naglasak na prevarama koje se koriste kako bi se drugu osobu navelo da otkrije svoje tajne ili određene informacije kojih se srami a zatim se te iste informacije objavljuju i prosljeđuju drugima.
- Isključivanje koje podrazumijeva namjerno izbacivanje iz online grupa ili zajednice što može imati jako intenzivan emocionalni utjecaj.
- Uhođenje koje uključuje neželjeno i kontinuirano praćenje osobe. Također se može odnositi na neprestano pokušavanje uspostavljanja neželjenog kontakta. Karakterizira ga konstantno slanje štetnih poruka koje su zastrašujuće i uvredljive te uključuje i prijetnje“.

5. Pregled istraživanja

5.1. Istraživanje mogućih čimbenika internetskog zlostavljanja

S povećanim pristupom internetu, tehnologiji i društvenim medijima, problem cyberbullyinga je u porastu. Budući da visoko obrazovanje zahtijeva pristup informacijskoj tehnologiji, kao što je korištenje različitih online alata, aplikacija i društvenih mreža, studenti sveučilišnih studija su razmjerno izloženi i više uključeni u slučajeve internetskog zlostavljanja. Prethodna istraživanja bila su uvelike usredotočena na učenike osnovnih i srednjih škola, a dosta manje na studente, s obzirom na to da su učenici osjetljivija populacija. Zato je ovaj rad imao za cilj provesti sustavni pregled literature koja je posebno usmjerena na sveučilišne studente i razumjeti temeljne uzroke koji dovode do problema internetskog nasilja unutar sveučilišta. Ova analiza promatrala je 32 studije od njih ukupno 7.939 pretraženih u tu svrhu. Ova studija razmatra mnoštvo čimbenika kao što su uloga osobnih, socio-kognitivnih, psiholoških i okolišnih čimbenika pojedinca prema internetskom zlostavljanju i pruža pogled na čimbenike koji pridonose cyberbullyingu. Istraživanje neće samo omogućiti razumijevanje mogućih čimbenika internetskog zlostavljanja koji potiču studente na internetsko zlostavljanje nego također pruža vrijedne uvide istraživačima, nastavnicima, sveučilištima, vladama i roditeljima (Shaikh i dr, 2020: 148031).

Mnoge studije su pokazale da studenti koji su bili izloženi internetskom zlostavljanju pate od depresije, niskog samopoštovanja, poremećaja spavanja, stresa, tjeskobe, bespomoćnosti, ljutnje (Faucher i dr, 2014; Pinto-Bruno i dr, 2017; Schenk i Fremouw, 2012, prema Bashir Shaikh i dr, 2020: 148033)... Studije su također otkrile da je internetsko zlostavljanje negativno utjecalo na akademski uspjeh studenata (Martínez-Monteagudo i dr, 2020, prema Shaikh i dr, 2020: 148033). Dokazano je i da su studenti koji su bili žrtve internetskog nasilja tijekom svog školskog života imaju tri puta veću vjerojatnost da će biti cyber žrtve na svom sveučilištu, a studenti koji su bili internetski zlostavljači tijekom školskog života vjerojatnije je da će sudjelovati u cyberbullyingu tijekom svog sveučilišnog života (Beran i dr, 2012, prema Shaikh i dr, 2020: 148033).

Istraživanje o internetskom nasilju među učenicima raste iz dana u dan ali internetsko zlostavljanje među studentima i dalje treba biti pomnije istraženo. Mnoga su istraživanja otkrila da se internetsko zlostavljanje odvija se na visokoškolskim institutima i predstavlja ozbiljnu zabrinutost (Faucher i dr, 2014; Schenk i Fremouw, 2012; Martínez-Monteagudo i dr, 2019; Dilmac, 2009,

prema Shaikh i dr, 2020: 148033). Studija provedena u Kanadi zaključila je da 24,1% od studenata sa sveučilišnih studija su žrtve internetskog nasilja, a 5,1% su prijavljeni kao internetski zlostavljači (Faucher i dr, 2014, prema Shaikh i dr, 2020: 148033). Cyberbullying može imati veliki utjecaj na nečiji život u obliku depresije, tjeskobe, stresa i izolacije. Studija sa Sveučilišta New Hampshire u SAD-u proučavala je uzorak od 339 studenata i otkriveno je da je 10% - 15% studenata primalo online prijeteće putem e-pošte ili SMS-ova, a više od 50% studenata sveučilišta primilo je neželjeni pornografski sadržaj (Finn, 2004, prema Shaikh i dr, 2020: 148033).

Istraživanje Midwestern Sveučilišta u SAD-u na uzorku od 439 učenika je otkrilo da je 22% studenata bilo izloženo internetskom zlostavljanju, a u to je bilo uključeno 8,6% studenata (MacDonald i Roberts-Pittman, 2010, prema Shaikh i dr, 2020: 148033). Istraživanje provedeno na Sveučilište Selcuk u Turskoj na uzorku od 666 studenata, otkrilo je da je 55,3 % studenata bilo žrtva internetskog nasilja (Dilmac, 2009, prema Shaikh i dr, 2020: 148033). Online anketa o prevalenciji internetskog nasilja među turskim studentima pokazala je da 59,8% studenata, od njih 579 bilo žrtve internetskog nasilja (Turan i drugi, 2011, prema Shaikh i dr, 2020: 148033).

Kada se uzme u obzir prevalencija internetskog nasilja među studentima visokoškolskih ustanova diljem svijeta, nameće se činjenica da je potrebno identificirati čimbenike koji prisiljavaju studente prema izvršavanju cyberbullyinga. U skladu sa svrhom ovog istraživanja Shaikh i suradnici su formulirali istraživačka pitanja zajedno s ciljevima:

„1: Koji su primarni čimbenici koji utječu na sveučilište učenika u ponašanju internetskog nasilja?

Cilj: izdvojiti sve ključne čimbenike koji mogu utjecati sveučilišnih studenata da se uključe u internetsko zlostavljanje.

2: Kakav je odnos identificiranih čimbenika prema usvajanju ponašanja internetskog zlostavljanja?

Cilj: Ispitati pozitivan i negativan odnos identificiranih čimbenika na usvajanje internetskog nasilja“ (Shaikh i dr, 2020:148033)

Elektronička mjesta za pretraživanje studija bila su unaprijed definirana, a to su E-baze podataka Science Directa, Scopus i IEEE Xplore. Za pronalaženje je korištena snowball tehnika uzorkovanja. Kako bi napravili sustavni pregled literature, autori su u siječnju 2020. započeli

pretraživanje relevantnih studija putem definiranih nizova pretraživanja i ključnih riječi. Napredno pretraživanje rigorozno je provedeno na e-bazi podataka i časopisima, a nekoliko studija je pronađeno i putem Google Scholar i drugih izvora. Opseg ove studije je širok, a kako bi se osigurala maksimalna moguća pokrivenost, definirane su ključne riječi. Riječi „i“ i „ili“ su korišteni za minimiziranje pronalaznja nebitnih studija za ovo istraživanje. Ključne riječi koje su se koristile bile su "Cyberbullying", "Internet Maltretiranje", "Elektroničko maltretiranje", "Tehnološko maltretiranje", "Cyberbullying među učenicima", "Cyberbullying među studentima", "Cyberbullying u ustanovama visokog obrazovanja", "Osobni ili individualni čimbenici cyberbullyinga", "socio-kognitivni čimbenici cyberbullyinga", "Tehnološki čimbenici cyberbullyinga" i "Čimbenici cyberbullyinga okoline" (Shaikh i dr, 2020: 148034).

Sustavni pregled literature koji je proveden u ovoj studiji obuhvatio je objavljenu literaturu u razdoblju od siječnja 2015. do siječnja 2020, a prije uvrštavanja u analizu svaka studija je morala proći test kvalitete. Čimbenici koji potiču studente na internetsko nasilje identificirani su iz literature koja je promatrana za ovaj sustavni pregled. Istraživači su te čimbenike klasificirali u četiri glavne kategorije: "Osobni čimbenici", "Socio-kognitivni Čimbenici", "Psihološki čimbenici" i "Čimbenici okoline". Klasifikacija ovih čimbenika temeljila se na prirodi čimbenika, relevantnosti i kontekstu čimbenika o kojima se govori u literaturi. Istraživači iz cijeloga svijeta su konceptualizirali internetsko nasilje i ispitali ga putem upitnika kako bi pronašli empirijske dokaze različitih teorija o internetskom zlostavljanju. Ovo Istraživanje je pokazalo da aspekti internetskog zlostavljanja uključuju osobne, socio-kognitivne, psihološke i čimbenike okoline kao uzroke i posljedice cyberbullyinga. U ovom sustavnom pregledu literature analizirane su 32 studije koje su odgovarale svim kriterijima koje su postavili istraživači, a većina studija provedena je tijekom 2017. i 2019. godine. Najveći broj studija dolazi iz Malezije, a slijede Španjolska i Turska. Većina studija su kvantitativne i u većini njih je korištena anketa kao sredstvo istraživanja (Shaikh i dr, 2020: 148034-148046).

Jedan od ciljeva ovog sustavnog pregleda literature bio je pronalazak čimbenika internetskog nasilja. Ova studija otkrila je da su emocionalni problemi (depresija, anksioznost i stres) najčešće prijavljeni čimbenik internetskog nasilja s učestalošću od petnaest. Na drugom mjestu se nalazi samopoštovanje i agresija, s učestalošću od jedanaest. Sljedeća je agresija sa sedam, te nakon idu

osobnost i loši odnosi koji imaju učestalost od po šest. Stil roditeljstva i akademski uspjeh oboje imaju učestalost pet, a nedostatak empatije, anonimnost i internalizirajuća ponašanja imaju po četiri. Osveta, peer to peer odnos, izloženost tehnologiji i jednostavnost pristupa internetu su obilježene učestalošću od tri, dok svijest o internetskom zlostavljanju, dezinhibicija, subjektivne norme, problematično korištenje društvenih medija, moralna neangažiranost, razina krivnje i tuge imaju učestalost dva. Emotivna inteligencija, usamljenost, nesigurnost, nezadovoljstvo, ljubomora, emocionalno zlostavljanje, niska svjesnost, trauma iz djetinjstva, bešćutne i neemotivne osobine, antisocijalno ponašanje, sukob s obitelji, individualne razlike, socijalna pomoć i invaliditet, imaju učestalost od jedan (Shaikh i dr, 2020: 148048).

Informacije koje su predstavljene u okviru ovog istraživanja temelje se na sustavnom pregledu literature, što znači da su se umjesto prikupljanja primarnih podataka, autori oslanjali isključivo na već postojeće informacije, ali su te informacije predstavili s kritičke perspektive. Broj studija koje su uključene u ovaj pregled se može smatrati ograničenjem ovog istraživanja, a nalazi su ograničeni na sekundarne podatke. Ovo istraživanje dalo je bitan doprinos identificiranjem čimbenika koji upućuju studente na internetsko zlostavljanje i pruža holistički pogled na sve čimbenike koji pridonose prakticiranju internetskog nasilja umjesto tradicionalnog pristupa koji se fokusira na jedan ili dva faktora. Čimbenici cyberbullyinga mogu poslužiti i kao smjernica za pojednostavljenje predviđanja ponašanja internetskog zlostavljanja u budućnosti, jer je i dalje jedna od glavnih briga u današnjem svijetu mladih. Većina prethodnih istraživanja bila su jako usmjerena na učenike osnovnih i srednjih škola i gotovo u potpunosti su zanemarivala studente. Stoga je ova studija naglasila nastojala razumjeti i analizirati fenomen cyberbullyinga kroz prizmu studenata na fakultetima. Nalazi ovog istraživanja mogu biti od koristi za istraživače, roditelje, nastavnike, sveučilišnu upravu, IT stručnjake, psihologe, studente i mnoge druge jer pruža uvide i dubinsko razumijevanje čimbenika koji vode studente ka internetskom zlostavljanju i njihov međusobni odnos (Shaikh i dr, 2020: 148048).

5.2 Istraživanje pravnih praksi u borbi protiv cyberbullyinga

Globalno istraživanje Ipsosa iz 2018. provedeno u 28 zemalja pokazalo je da je globalna svijest o internetskom zlostavljanju u porastu, za 9 % u odnosu na 2011. godinu. Globalna svijest o

cyberbullyingu je dosta visoka (75 %), ali čak četvrtina odraslih nikada nije čula za taj pojam. Razina svijesti o internetskom nasilju najviša je u Švedskoj i Italiji (91 %) i u Južnoj Africi (88 %), a najmanja u Saudijskoj Arabiji (37 %). Prema Pew Research Centeru, 40% od punoljetnih američkih korisnika interneta doživjeli su neki oblik cyberbullyinga, a u najrizičniju skupinu se svrstavaju osobe od 18 do 29 godina, 65% sudionika ove skupine bili su žrtve internetskog nasilja (Harris, 2018, prema (Vasyaev i Shestak, 2020)). Problemi zakonske regulative cyberbullyinga i cyber-mobbinga u zemljama u razvoju povezani su s činjenicom da ovi koncepti nisu zakonski definirani u svim zemljama, pa samim time i postupak progona i naknada štete ostaju najčešće izvan pravnog polja (Harris, 2018, prema Vasyaev i Shestak, 2020). Ne slažu se svi stručnjaci oko toga, oba fenomena su način pokazivanja agresije na internetu, ali cyberbullying se više veže uz djecu i adolescente, dok je cyber-mobbing češći među odraslima (Dodd, 2017, prema Vasyaev i Shestak, 2020).

Ukrajina je napravila korak naprijed u borbi protiv maltretiranja. Kazneni zakon je primijenjen u obrazovnom procesu, odnosi se na maltretiranje, koje se sastoji od psihičkog, fizičkog, seksualnog, te uključuje i korištenje elektroničkih komunikacija. Uključuje radnje počinjene prema maloljetniku, i od strane maloljetnika u odnosu na druge sudionike odgojno-obrazovnog procesa. Prijestupnik će sam snositi punu odgovornost u slučaju ako ima navršenih 16 godina, a ako radnje počini maloljetna osoba mlađa od 16 godina, onda svu odgovornost snose roditelji počinitelja. Predviđena je i odgovornost za voditelja pojedine obrazovne ustanove ako se ne javi ovlaštenoj jedinici Ukrajinske policije i ne prijavi čin. Ukrajina je tako kompetentno pristupila problemu zlostavljanja i cyberbullyinga. S obzirom na to da u zakonodavstvu zemalja u razvoju jedinstven koncept cyberbullyinga još nije formiran, nameće se činjenica da je potrebno izraditi državne programe za borbu protiv ovog problema (Vasyaev i Shestak, 2020).

Istraživanjem provedenim 2013. godine anketiranjem nastavnika se htjelo doći do metoda prevencije i borbe protiv cyberbullyinga. Odgovaranjem pitanja otvorenog tipa, učitelji su navodili prijedloge za prevenciju. Ti prijedlozi, tj. metode su; roditeljska kontrola web stranica, kampanje za djecu, roditelje i učitelje o opasnostima ovog problema i podizanju svijesti, kontrola ili blokiranje pojedinih web stranica, te prijavljivanje slučajeva policiji i drugim tijelima (Tishchenko, 2018, prema Vasyaev i Shestak, 2020). Visokorazvijene zemlje već dugo vremena prepoznaju cyberbullying kao ozbiljan problem i aktivno se bore protiv njega, a primjerice, u SAD-u je

prepoznat kao jedan od najbitnijih javnih zdravstvenih problema i definiran je kao digitalna verzija vršnjačke agresije (Kirwil, 2010, prema Vasyaev i Shestak, 2020). Tako škole poduzimaju konkretne mjere za redukciju internetskog nasilja i zlostavljanja izvan i unutar škole, ali problem je da škole koje tuže učenike osumnjičene za cyberbullying se mogu suočiti s teškim i ozbiljnim tužbama (Centres for Disease Control and Prevention, 2009, prema Vasyaev i Shestak, 2020).

U Kanadi se cyberbullying može promatrati pod prekršajnim i kaznenim zakonom, a sve ovisi o situaciji. Kada je u pitanju kleveta može se podnijeti zahtjev za naknadu štete. Škole moraju osigurati sigurno okruženje za sve svoje učenike i zaposlenike, stoga škola može kazniti učenike za njihovo ponašanje na internetu. U Ontariju, zakon koji se tiče sigurnosti škola je izmijenjen te sada uključuje i ponašanje na internetu, što znači da učenici mogu biti suspendirani ili potpuno izbačeni zbog internetskog zlostavljanja, čak i ako nije počinjeno u školi (Hinduja i Patchin, 2011, prema Vasyaev i Shestak, 2020.) Internetski zlostavljači mogu biti procesuirani i prema kaznenom zakonu, npr. za progon, kada nešto što osoba kaže ili učini čini da se netko boji za svoju sigurnost ili sigurnost drugih, a čak i ako počinitelj nije namjeravao ikoga prestrašiti, on može biti optužen prema kaznenom zakonu ako se žrtva osjeća ugroženo. Kao prekršaj je 2015. uvršteno i objavljivanje intimnih fotografija bez pristanka, što uključuje namjernu distribuciju fotografija na kojoj je osoba gola ili sudjeluje u seksualnim aktivnostima (PREVNet., 2016, prema Vasyaev i Shestak, 2020).

U Ujedinjenom Kraljevstvu internetsko nasilje se može kazneno goniti, pod što se ubrajaju cybermobbing i cyberbullying. Internetski zločini iz mržnje su privukli pozornost medija, a izvori pokazuju da će glavno državno tužiteljstvo početi primjenjivati strože kazne za nasilje počinjeno na internetu, putem društvenih mreža Twitter i Facebook. Ravnatelj državnog odvjetništva izrazio je oštar stav da bi Sustav kaznenog pravosuđa Ujedinjenog Kraljevstva trebao početi razmatrati online zločine iz mržnje jednako ozbiljno kao i u stvarnom životu (PREVNet., 2016, prema Vasyaev i Shestak, 2020). U Velikoj Britaniji često se preklapa tradicionalno i online nasilje, tako da je važno da škole uključuju internetsko zlostavljanje u svoju politiku protiv zlostavljanja (Dodd, 2017, prema Vasyaev i Shestak, 2020). U Francuskoj su u posljednjih nekoliko godina mnoge akcije poduzete su u borbi protiv internetskog nasilja. U 2014. je donesen zakon prema kojem se

pripisuju kazne za zlostavljanje u školama, a pored toga, cyberbullying se smatra otegotnom okolnošću (El Asam i Samara, 2016, prema Vasyaev i Shestak, 2020).

Aktivna borba protiv cyberbullyinga prisutna je po gotovo cijeloj Europi. TABBY (The Threat Assessment of Bullying Behavior in Youth) je internetski program koji je izvorno razvijen 2010. i implementiran 2011.-2013. u Italiji, Grčkoj, Bugarskoj, Cipru i Mađarskoj, a kasnije u Španjolskoj, Francuskoj i Poljskoj s novim mogućnostima. Sami program je razvijen na temelju onoga što je znanstvena zajednica prikupljajući saznanja godinama znala o mogućnostima za smanjenje internetskog zlostavljanja i podizanju svijesti o rizicima u online okružju (Notar i drugi, 2013, prema Vasyaev i Shestak, 2020). Talijanski zakon daje neke korisne savjete za sprječavanje i smanjenje širenja cyberbullyinga među mladom populacijom i uvodi važne novine, kao što je kriminaliziranje zlouporabe interneta za vrijeđanje, klevetanje, prijetnje ili krađu identiteta maloljetnika (The Threat Assessment of Bullying Behaviours among Youngsters, 2020, prema Vasyaev i Shestak, 2020).

Jasno je da uz sve prednosti interneta postoji i tamna strana, a to je problem cyberbullyinga. Situacija u zemljama u razvoju nije toliko dobro uređena što se tiče zakonskog reguliranja borbe protiv cyberbullyinga, kao što je to slučaj u zapadnim državama. Kako bi se lakše spriječila pojava cyberbullyinga i cyber mobbinga, potrebno je normativno definirati ove pojmove i usvojiti zakone o borbi protiv internetskog zlostavljanja u školskom okruženju kojim bi se uvela odgovornost za djecu, roditelje, ali i za nastavnike. Autori smatraju da je važno razviti vladinu strategiju za borbu i prevenciju internetskog zlostavljanja, ali je potrebno i stvaranje nadležnih tijela koja bi vodila statistiku slučajeva cyberbullyinga i cyber mobbinga, proučavala najčešće načine počinjenja te imala interakciju s pružateljima internetskih usluga. Potrebno je uvođenje odgovornosti za cyberbullying i cyber mobbing njihovim uvrštavanjem u zakonodavstvo. Autori navode još nekoliko strategija za prevenciju kao što je podizanje javne svijesti širenjem informacija o sigurnosti korištenja interneta, podizanjem svijesti o cyberbullyingu, kao i o negativnim posljedicama za zlostavljače i žrtve. Također navode i olakšavanje razmjene informacija, iskustava i najboljih praksi za prevenciju između suradnika na nacionalnoj razini i između država. Što se tiče školskog sustava temeljna strategija bi bila jačanje uloge učitelja i školskog osoblja u sprječavanju internetskog nasilja i poboljšanje školske klime. Nameće se zaključak da neophodno izdvajanje sredstava za izradu eksperimentalnih programa za suzbijanje internetskog zlostavljanja,

te države ne bi smjele štedjeti svoj proračun u borbi protiv cyberbullyinga i cyber mobbinga. Dodavanje raznih izmjena i dopuna upravnog, kaznenog zakonodavstva, zakonodavstva o obrazovanju i zaštiti prava djece bi također moglo pozitivno utjecati na problem cyberbullyinga i cyber mobbinga (Vasyaev i Shestak, 2020).

5.3. Istraživanje motiva i suočavanja s elektroničkim nasiljem

5.3.1 Istraživanje motiva

Motive za internetsko nasilje istraživali su Varjas i suradnici (2010.) u svojoj kvalitativnoj studiji koristeći polustrukturirane individualne intervju s 20 učenika u dobi od 15 do 19 godina. Došli su do saznanja da se ti motivi mogu kategorizirati kao unutarnji (osveta, dosada, ljubomora, isprobavanje nove osobnosti i preusmjeravanje osjećaja) ili vanjski (bez posljedica i konflikta). Svi oblici zlostavljanja imaju negativan učinak na žrtve, ali i na sve uključene (prema Slonje i drugi, 2013). Nekada razlika između tradicionalnog i elektroničkog zlostavljanja može djelovati u oba smjera, što se tiče utjecaja na žrtvu ili poticaja za počinitelja, npr. potencijalno velika publika koju elektroničko nasilje može privući, može značiti to da se žrtva osjeća lošije zbog jače naglašenih osjećaja neugodnosti i srama (Slonje, 2011; Slonje i Smith, 2008, prema Slonje i dr, 2013).

Pozitivan aspekt toga je da zbog te velike publike žrtva može lakše dobiti pomoć jer odrasli mogu lakše saznati za to, što može doprinijeti smanjenju osjećaja usamljenosti. Ako počinitelj ne vidi žrtvu, vjerojatno ima dosta manja svijest o posljedicama i učincima koje njihovi postupci uzrokuju. Može se tumačiti i dvostrano, s jedne strane, zadovoljstvo vidjeti žrtvu kako pati ili javno pokazivanje moći u grupi vršnjaka, mogu biti manje dostupni za motiviranje počinitelja, a s druge strane ne postoji izravna povratna informacija koju nudi tradicionalno maltretiranje, tako da će biti manje šansi za empatiju ili grižnju savjesti i stoga se zlostavljanje može nastaviti dulje (Slonje i dr, 2012, prema Slonje i dr, 2013)

U provedenim intervjuima s učenicima bilo je nekih naznaka da su se slučajevi internetskog nasilja doista nastavili dulje od razdoblja incidenata tradicionalnog maltretiranja. Istraživači su uspoređivali su koje su različite emocije koje žrtva osjeća u odnosu na tradicionalno nasilje i elektroničko nasilje. Zabilježene emocije su posramljenost, ljutnja, uzrujanost, stres, zabrinutost, strah, samoća, bespomoćnost i depresivnost. Puno više negativnih emocija je prijavljeno kada su bili tradicionalno maltretirani, nego putem elektroničkih komunikacija (Ortega i dr, 2009, prema

Slonje i dr, 2013). Ostala istraživanja također pokazuju da žrtve internetskog nasilja izražavaju različite emocije kao što su: ljutnja, tuga, frustracija, stres, neugoda, strah, usamljenost i depresija (Beran i Li, 2007.; Didden i dr., 2009.; Patchin i Hinduja, 2006., prema Slonje i dr, 2013).

Hay i suradnici u svom istraživanju utvrdili su veći utjecaj cyber viktimizacije u usporedbi prema tradicionalnoj viktimizaciji na mjerama kao što su samoozljeđivanje i suicidalne ideje (Hay i dr, 2010, prema Slonje i dr, 2013). Iako se mnoge žrtve osjećaju uznemireno nakon incidenata internetskog zlostavljanja, mnoge studije navode da to nekim žrtvama uopće nije smetalo (Ortega i dr, 2009; Patchin i Hinduja, 2006.; Smith i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013).

U istraživačkom radu Ortege i suradnika, između 36 % i 44 % je izjavilo da ih ne smeta online nasilje, a najviše učestalosti je pronađeno u zlostavljanju putem interneta, a najmanje u zlostavljanju putem mobilnog uređaja. Također su otkrili da različite vrste zlostavljanja mogu izazvati dosta različite emocije, za nasilje putem mobilnog uređaja više je učenika izjavilo da se osjećaju zabrinuto, i pokazali su veću razinu straha, bespomoćnosti i depresije, u usporedbi s internetskim nasiljem (Ortega i dr, 2009, prema Slonje i dr, 2013). Smith i suradnici utvrdili su da određene kategorije (zlostavljanje putem fotografija i videozapisa) imaju veći negativan učinak u usporedbi s tradicionalni oblici maltretiranja, a neki imaju jednak učinak kao i tradicionalno zlostavljanje (zlostavljanje putem sms poruka), dok se za neke ispostavilo da imaju manji učinak (nasilje putem e-pošte) (Smith i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013). Neka istraživanja pokušala su precizno odrediti što je to unutar elektroničkog nasilja što najviše ima negativan utjecaj na žrtve, a ona su pokazala da su to anonimnost i nemogućnost sigurnog utočišta (Mishna i dr, 2009; Spears i dr, 2009, prema Slonje i dr, 2013).

5.3.2. Suočavanje s cyberbullyingom

Kada su istraživači pitali djecu i adolescente pitamo što oni misle da je najbolje napraviti u slučaju internetskog zlostavljanja, najčešće predloženi načini suočavanja s tim problemom su bili različiti oblici tehničke zaštite od uznemiravanja na internetu. Ta tehnička zaštita može se sastojati od blokiranja određenih osoba na nekoj mreži, mijenjanja sigurnosnih lozinki, korisničkih imena ili e-mail adrese te brisanje tekstualnih poruka od nepoznatih osoba (Arıcak i dr, 2008; Smith i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013). Smith i suradnici zamolili su ispitanike da odaberu najefikasnije načine za zaustavljanje elektroničkog nasilja s popisa prijedloga koje su izradile fokus grupe, a

blokiranje je bila opcija koju je izabrala većina ispitanika (Smith i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013).

Arıcak i suradnici su u svom istraživanju također pomoću intervjua s ispitanicima odabrali taj način kao najefikasniji za zaustavljanje internetskog nasilja. Intervjuirani učenici su često su predlagali i strategije poput blokiranja, mijenjanja brojeva, praćenja IP-adresa ili trajno blokiranje zlostavljača kontaktiranjem administratora pojedinih web stranica (Arıcak i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013). Postoje i druge strategije suočavanja s ovim problemom koje često spominju žrtve, a to uključuje promjenu imena na internetskim računima ili promjenu brojeva telefona (Arıcak i dr, 2008; Juvonen i Gross, 2008.; Smith i dr., 2008, prema Slonje i dr, 2013).

Neki ispitanici biraju i konfrontirajući načini suočavanja kao što je odgovaranje na provokacije na internetu i govorenje nasilniku da prestane (Arıcak i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013). Odrasli potiču žrtve elektroničkog nasilja da kažu učitelju ili roditeljima ako su maltretirani. (Smith & Shu, 2000, prema Slonje i dr, 2013). Cassidy i suradnici u svome istraživanju pitali su kanadske studente kome bi rekli da su bili izloženi elektroničkom nasilju, i rezultati su pokazali da bi 74 % reklo prijatelju, 57 % roditeljima i 47 % školskom osoblju. Unutar samog uzorka spremnost na pričanje o svom problemu školskom osoblju ili roditeljima smanjivala se s obzirom na dob ispitanika. Ovi podaci izgledaju jako obećavajuće, ali dramatično padaju kada su istraživači pitali žrtve što su zapravo poduzele po tom pitanju (Cassidy i dr , 2009, prema Slonje i dr, 2013). Što se tiče istraživanja na nizozemskim učenicima, 13 % njih reklo je prijatelju kada su bili izloženi elektroničkom nasilju, 9 % je reklo svojim roditeljima, 7% nije nikome reklo, a samo 2 % je reklo školskom osoblju (Dehue i dr, 2008, prema Slonje i dr, 2013). Istraživanje koje je proveo Livingstone i suradnici uključivalo je djecu u dobi od 9 do 16 godina u 25 različitih zemalja i otkriveno je da je 77 % žrtava razgovaralo s nekim o svom iskustvu, 52 % je reklo prijatelju, 13 % bratu ili sestri, 42 % je razgovaralo s roditeljima, 8 % s nekom drugom odraslom osobom kojoj vjeruju, a 7 % je reklo učitelju (Livingstone i dr, 2011, prema Slonje i dr, 2013).

Slonje i Smith otkrili su da učenici smatraju odrasle nesvjesnima ovog problema, što bi trebalo značiti da učenici misle da se odrasli ne bi dobro nosili s tim problemom. Studenti najčešće navode tehničke suočavanja kao što su blokiranje ljudi na internetu, promjena lozinke, korisničkog imena ili broja mobitela. Većina studija pokazuje da malo tko traži pomoć od drugih, a ako je i

zatraže, njihov prvi izbor je razgovor s prijateljem, a zatim s roditeljima (Slonje i Smith, 2008, prema Slonje i dr, 2013).

EU Kids Online je međunarodna istraživačka mreža koja ima cilj povećati razumijevanje prilika, rizika i sigurnosti djece online u Europi. Mreža koristi različite metode za prikupljanje podataka o online iskustvima djece i roditelja, trenutno ima suradnike u 30 zemalja, a rezultati istraživanja koriste se u kreiranju javnih politika koje nastoje poboljšati online iskustva djece. Izvještaj pod nazivom „EU Kids Online 2020: Rezultati istraživanja iz 19 zemalja“ analizira rizike i mogućnosti koje internet pruža djeci u Europi. Istraživanje je provedeno od jeseni 2017. do ljeta 2019. i obuhvatilo je 25.101 dijete iz 19 europskih zemalja. Stručnjaci koji su bili uključeni u istraživanje su: Doc. dr. sc. Lana Ciboci, prof. Ivana Čosić Pregrad, Izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj, Dr. sc. Dunja Potočnik i Izv. prof. dr. sc. Dejan Vinković. Istraživanje se fokusira na doživljaje djece u dobi od 9 do 16 godina (u Hrvatskoj su uključena djeca od 9 do 17 godina), a pokriva teme poput elektroničkog nasilja, izlaganja neprimjerenom sadržaju, zloupotrebe osobnih podataka, prekomjernog korištenja interneta, sekstinga i upoznavanja s nepoznatim osobama online. Istraživači ističu da online aktivnosti nije moguće jednostavno kategorizirati kao pozitivne ili negativne; učinak određenih aktivnosti može varirati od djeteta do djeteta. Na primjer, između 5 % djece u Francuskoj i 25 % u Srbiji izjavilo je da je bar jednom upoznalo osobu koju su prethodno poznavali samo online. Većina djece koja su imala takva iskustva smatra da su ti susreti bili pozitivni i uzbudljivi, dok su za drugu grupu to iskustvo moglo izazvati stres ili neugodnosti (hrkids.online, 2020).

Između 7 % (Slovačka) i 45 % (Malta) djece izjavilo je da su se osjećala uznemireno nečim što su vidjela na internetu u prethodnoj godini. Većina njih obično je razgovarala o tim negativnim iskustvima s roditeljima ili prijateljima, dok su rijetko povjerali učiteljima ili stručnjacima. Također, između 10 % i 25 % djece nikada nije dobilo savjete o sigurnosti na internetu od roditelja, učitelja ili drugih stručnjaka. U Hrvatskoj, čak 96 % djece povremeno dobiva savjete o sigurnom korištenju interneta od svojih roditelja, nastavnika i prijatelja. Nakon negativnih iskustava, većina djece u Hrvatskoj obično razgovara s roditeljima, dok neka djeca u Češkoj, Norveškoj i Srbiji radije razgovaraju s prijateljima o sličnim situacijama. U usporedbi s ostalih 18 zemalja, djeca u Hrvatskoj se rjeđe suočavaju s problemima vezanim za zloupotrebu osobnih podataka. U Hrvatskoj, kao i u Španjolskoj, Norveškoj, Poljskoj i Srbiji, dječaci češće prijavljuju elektroničko

nasilje nego djevojčice. Također, starija djeca i dječaci češće ostvaruju kontakte s nepoznatim osobama na internetu. Dok je u zemljama poput Češke, Njemačke, Španjolske i Srbije 30 % i više djece primilo poruke seksualnog sadržaja, u Hrvatskoj, Italiji, Slovačkoj i Estoniji taj broj iznosi 10 % ili manje. U Hrvatskoj, samo 2 % djece poslalo je ili objavilo poruku seksualnog sadržaja, dok u Njemačkoj taj postotak iznosi 18 %. U istraživanju u Hrvatskoj sudjelovalo je 1.017 djece u dobi od 9 do 17 godina, kao i onaj roditelj koji je bio upućen u online ponašanje djeteta. Dok komparativno izvješće pokriva djecu od 9 do 16 godina, nacionalni izvještaj sadrži podatke o djeci od 9 do 17 godina (hrkids.online, 2020).

Ključni nalazi istraživanja (hrkids.online, 2020) uključuju:

- Djeca najčešće pristupaju internetu putem pametnih telefona i prijenosnih računala.
- Gotovo polovica djece u dobi od 9 do 11 godina, 2/3 djece od 12 do 14 godina, i 3/4 djece od 15 do 17 godina imaju stalan pristup internetu.
- Svako četvrto dijete od 9 do 14 godina i svako treće dijete od 15 do 17 godina izražava zabrinutost za svoju privatnost na internetu.
- 10 % djece od 15 do 17 godina prihvaća sve zahtjeve za prijateljstvo na društvenim mrežama, dok gotovo četvrtina te djece traži nove kontakte online svaki tjedan.
- Oko 20 % djece u dobi od 9 do 17 godina ne zna kako promijeniti postavke privatnosti na mrežama.
- Gotovo trećina djece komunicirala je s osobama koje nisu upoznali uživo, a više od 10% njih je uživo susrelo takve osobe.
- Više od 50 % djece primilo je uvredljive ili neprimjerene poruke u protekloj godini, pri čemu je više od 1/3 djece u dobi od 9 do 11 godina prijavilo takve poruke.
- Gotovo 2/3 djece u dobi od 9 do 17 godina vidjelo je seksualne fotografije ili sadržaj protiv svoje volje.

- Roditelji češće razgovaraju o online aktivnostima s mlađom djecom i često nadziru njihove internetske aktivnosti.

Ovi nalazi ukazuju na hitnu potrebu za edukacijom i podrškom djeci i mladima o njihovoj sigurnosti na internetu, kako bi znali upravljati sadržajem koji susreću i adekvatno reagirati u potencijalno teškim situacijama. U Hrvatskoj je istraživanje 2017. provedeno uz koordinaciju Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu (DKMK), a glavni su partneri Agencija za elektroničke medije i Hrvatski Telekom. Ostali partneri su: OŠ Većeslava Holjevca (Grad Zagreb), Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM), Centar za nestalu i zlostavljano djecu/Centar za sigurniji internet (CSI). Projekt podupiru Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (hrkids.online, 2020).

6. Prevencija

6.1. Programi prevencije

Primjer uspješnog općeg programa protiv zlostavljanja je program KiVa u Finskoj, koji uključuje aktivnosti u učionici temeljene na računalu i podršku žrtvama od drugih vršnjaka. Iako je bio primarno dizajniran zbog tradicionalnim maltretiranja, dosadašnje procjene su pokazale da je KiVa učinkovit u smanjenju internetskog nasilja kao i za niz tradicionalnih oblika (Salmivalli i dr, 2011, prema Slonje i dr, 2013). Drugi programi koji se bave zlostavljanjem zagovaraju da je važno da nasilnik razumije što je učinio. Ova ideja može biti od ključne važnosti u kontekstu internetskog zlostavljanja u usporedbi s tradicionalnim nasiljem (Pikas, 1989 , prema Slonje i dr, 2013).

Slonje i suradnici istraživali su razliku u grižnji savjesti koju osjećaju učenici nakon maltretiranja drugih, 70% onih koji maltretirali druge na tradicionalni način, tj. ne koristeći se novom tehnologijom, izjavilo je da osjećaju grižnju savjesti nakon svojih postupaka dok je samo 42% onih koji su elektronički maltretirali druge izjavilo isto. Ako učenici ne osjećaju grižnju savjesti za ono što čine, onda postoji i manje mogućnosti za pojavu bilo kakve vrste empatije (Slonje i dr, 2012, prema Slonje i dr, 2013). Još jedan od oblika prevencije koji se povremeno koristi u tradicionalnom zlostavljanju su krugovi kvalitete, gdje učenici u malim grupama saznaju informacije o problemu, koriste tehnike strukturirane rasprave pomoću kojih dolaze do raznih rješenja koja prezentiraju i razmatraju učitelji i škola. Uspješno koristi i za elektroničko nasilje, a vrlo je korisno i za nastavnike koji žele biti u toku s brzim promjenama u vrstama zlostavljanja preko interneta (Paul i dr, 2012, prema Slonje i dr, 2013).

Dobrotvorna organizacija iz Velike Britanije, Beatbullying, je pokrenula novi oblik virtualne vršnjačke podrške pod nazivom CyberMentors 2009 godine. Učenici se obučavaju za cyber mentore, prijavljuju se i mentoriraju na zahtjev kada je potrebno. Cyber mentori mogu zahtjeve uputiti dalje starijim mentorima ili savjetnicima za daljnju podršku ako je potrebno. Ovaj način prevencije je vrlo pozitivno ocijenjen u stručnim krugovima (Banerjee i dr, 2010; Thompson i Smith 2011, prema Slonje i dr, 2013). Ne postoji velik broj intervencijskih ili preventivnih programa koji se bave primarno elektroničkim zlostavljanjem, istraživači su dokumentirali samo četiri kratkoročna programa, koji nisu imali većeg efekta (Mishna i dr 2009, prema Slonje i dr, 2013). No, resursi se razvijaju, primjerice, u Engleskoj, su evaluirana dva filma o e-sigurnosti koje koriste srednje škole, Let's Fight It Together o internetskom zlostavljanju i Child Exploitation and

Online Protection's Exposed u vezi slanja seksualnih poruka. Oba filma učenici i osoblje ocijenili su edukativnima (<http://bullyingandcyber.koinema.com/en/>, prema Slonje i dr, 2013).

Programi koji se bave prevencijom tradicionalnim zlostavljanjem često se mogu proširiti na rješavanje elektroničkog nasilja, može se iskoristiti i tehnološki razvoj, a mogu se osmisлити i posebne intervencije za cyberbullying, pomoću filmova, informativnih brošura i web stranica (Slonje i dr, 2013). Iako su istraživanja o elektroničkom nasilja dosta kvalitetna i već su postigla mnogo, suočavaju se s novim značajnim izazovima. Potrebno je potpunije riješiti pitanja definicije i mjerenja ovog problema, a treba i odgovoriti na pitanja kada incident treba smatrati internetskim nasiljem (ako se ponavlja) ili kibernetičkom agresijom (jednokratni čin), te razriješiti pojam neravnoteže moći. Svakako je potreban standardizirani pristup mjerenju u ovom području, a postoji i komplikacija u tome što brze promjene u tehnološkom sektoru znače da istraživači trebaju kontinuirano modificirati instrumente i biti svjesni novih dostignuća. Taj razvoj događaja može imati utjecaja na razne aspekte kao što su spolne i dobne razlike ili procesi distribucije materijala za elektroničko nasilje. Ovom fenomenu također nedostaje opći teorijski pristup, iako se može reći da to vrijedi i za područje istraživanja zlostavljanja općenito (Monks i dr, 2009, prema Slonje i dr, 2013).

Postoje mnoge mogućnosti u istraživanju internetskog nasilja, a jedan od njih je postizanje šire disciplinarnе osnove istraživanja u odnosu na tradicionalno zlostavljanje, a on uključuje psihologiju, obrazovanje, sociologiju, medijske studije, zdravstvo, pravo i druge društvene znanosti te veću kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih pristupa (Smith, 2012, prema Slonje i dr, 2013). Sigurno postoji potencijal da se više iskoriste sami mladi, ali ne samo kao sudionike u fokus skupinama, nego i njihovim uključivanjem kao istraživača u dizajn istraživanja i prikupljanja podataka (Spears i dr, 2009, prema Slonje i dr, 2013).

6.2 Načela i karakteristike preventivnih programa

Budući da je velik broj djece i mladih tijekom odrastanja izložen elektroničkom nasilju iz različitih uloga, ključno je ulagati u psihosocijalne intervencije. Cilj tih intervencija je sprječavanje pojave problema u najvećoj mogućoj mjeri. Ako se radi o tretmanskim intervencijama, fokus je na smanjenju postojećih problema i sprečavanju njihovog daljnjeg razvoja. Iako preventivne i tretmanske intervencije dijele mnoge zajedničke elemente u dizajnu i implementaciji, razlikuju se

u nekim ključnim aspektima (Mandić, 2024). Sve veća prisutnost elektroničkog nasilja među djecom i mladima potaknula je znanstvenike i stručnjake da se usmjere na razvoj i implementaciju različitih preventivnih psihosocijalnih intervencija (Calvete i dr, 2021, prema Mandić, 2024). Ove intervencije uključuju stručne postupke poput individualnog ili grupnog savjetovanja, psihoedukacije, psihoterapije, te učenja i unaprjeđenja socijalno-emocionalnih vještina (Starčević Kaić i dr, 2020, prema Mandić 2024). Do sada su se pokazale neučinkovitima jednokratne intervencije koje se temelje samo na davanju informacija, zastrašivanju, pasivnom poučavanju, nekompetentnim stručnjacima, prekratkim ili predugim intervencijama, te korištenju knjiga ili članaka kao jedinog izvora bez naknadne analize (EMCDDA, 2011; Nation i dr, 2003, prema Mandić, 2024). Kako bi se smanjio broj neučinkovitih intervencija, u području preventivne znanosti definirani su osnovni standardi i načela učinkovitih preventivnih programa. Oni pružaju temelj za razvoj kvalitetnih programa te povećavaju vjerojatnost postizanja pozitivnih ishoda (Radić Bursać i Rakić, 2023, prema Mandić, 2024).

Glavna načela učinkovitih preventivnih programa su (Domitrovich i dr, 2008; Durlak, 2013; EMCDDA, 2020; Gagnon i dr, 2015; Meyers i dr, 2015; Nation i dr, 2003; Weissberg i dr, 2003, prema Mandić, 2024):

- Sveobuhvatnost: Preventivne aktivnosti trebaju djelovati na više razina, u različitim okruženjima i životnim područjima, uz primjenu širokog spektra aktivnosti.
- Raznolike metode rada: Programi koriste različite metode i tehnike, s naglaskom na interaktivnost i praktičan rad, kao što su igranje uloga ili rješavanje problemskih zadataka u grupi.
- Adekvatno trajanje: Programi moraju trajati dovoljno dugo da bi postigli željene rezultate, ali ne smiju biti ni prekratki ni predugi, jer to može umanjiti njihovu učinkovitost.
- Teorijska utemeljenost: Programi trebaju biti zasnovani na teoriji, uz procjenu potreba populacije kojoj su namijenjeni.
- Fokus na pozitivne odnose i ishode: Potrebno je poticati pozitivne odnose među sudionicima intervencije, kao i s onima koji nisu direktno uključeni.

- Prikladnost vremena, razvoja i sociokulture: Intervencije trebaju biti prilagođene razvojnoj dobi sudionika i planirane tako da problem spriječe prije nego se pojavi. Također, važno je da program bude socijalno i kulturološki relevantan kako bi bio učinkovit.
- Praćenje i evaluacija: Potrebno je znanstveno pratiti i evaluirati proces i rezultate programa, te prema tim rezultatima prilagoditi intervencije kako bi se poboljšala njihova učinkovitost. Kvaliteta implementacije također igra važnu ulogu.
- Edukacija proveditelja: Bitno je da proveditelji programa budu educirani o teorijskim osnovama, metodama provedbe, specifičnim znanjima i vještinama, uz podršku autora intervencije. To značajno poboljšava kvalitetu i učinkovitost programa.

Kada se radi o prevenciji elektroničkog nasilja među mladima, intervencije trebaju obuhvatiti sljedeće ključne teme (Feinberg i Robey, 2009; Ferreira i dr, 2022; Hajnal, 2021; Hendry i dr, 2023; Hutson i dr, 2018; Ng i dr 2022; Polanin i dr, 2022; Radić Bursać i Lamešić, 2023; Siddiqui i Schultze-Krumbholz, 2023; Torgal i dr, 2023, prema Mandić, 2024):

- Edukacija o elektroničkom nasilju i njegovim posljedicama, kako za počinitelje tako i za žrtve, te o sigurnom korištenju digitalnih tehnologija.
- Razumijevanje osobnih potreba i motivacije za korištenje digitalnih alata.
- Razvijanje socijalno-emocionalnih vještina, uključujući odgovorno i uravnoteženo korištenje tehnologija, samoregulaciju, upravljanje stresom i neugodnim emocijama, rješavanje problema, socijalne i komunikacijske vještine te otpornost na vršnjački pritisak.
- Unaprjeđenje slike o sebi, kako u stvarnom, tako i u digitalnom okruženju, uključujući samopouzdanje i osjećaj osobne učinkovitosti.
- Povećanje razine medijske pismenosti.
- Promicanje cjelokupnog zdravlja i usvajanje zdravih životnih navika.
- Uključivanje važnih osoba iz života mladih, poput roditelja, nastavnika i učitelja, u ove intervencije.

U novijim pregledima literature i meta-analizama, kao učinkoviti preventivni programi koji se temelje na prethodno spomenutim standardima i načelima te obuhvaćaju specifične teme vezane uz prevenciju elektroničkog nasilja u školama, najčešće se ističu programi ConRed Cyberbullying Intervention Program, Asegúrate i Anti-cyberbullying intervention program (Chicote-Beato i dr, 2024; Siddiqui i Schultze-Krumbholz, 2023, prema Mandić, 2024).

Na našim prostorima razvijeno je nekoliko programa usmjerenih na prevenciju elektroničkog nasilja. Neki od tih programa specifično su fokusirani na ovaj problem, dok su drugi usmjereni na sigurnije ponašanje mladih na internetu, s manjim naglaskom na elektroničko nasilje. Primjeri takvih programa uključuju #DeleteCyberbullying, Prekini lanac, Klikni za sigurnost, Biti svoj – biti u ravnoteži u virtualnom i medijskom okruženju, Alati za moderno doba i SNEP program (Dodig Hundrić i Mandić, 2020; Mandić, 2022a, 2022b; Ručević, 2020, prema Mandić, 2024).

6.3. Utočište hrabrih online

Platforma UHO, Utočište hrabrih online, prva je digitalna platforma u Hrvatskoj namijenjena borbi protiv cyberbullyinga, koja je u svojoj prvoj fazi primila više od 500 upita od žrtava elektroničkog nasilja. Platforma, koja sada djeluje pod domenom uho.dkmk.hr, nastavak je višegodišnje suradnje između DKMK-a (Društvom za komunikacijsku i medijsku kulturu) i Wiener osiguranja, te je osmišljena kao sigurno mjesto gdje djeca i mladi mogu potražiti savjet i podršku stručnjaka. Pitanja koja zahtijevaju psihološku pomoć upućuju se Hrabrom telefonu, partneru projekta. (djecamedija.org, 2019).

To je projekt je pokrenut 2019. godine u sklopu inicijative Osiguran online, s ciljem prevencije i edukacije o elektroničkom nasilju (cyberbullyingu), a do kraja 2019. godine u projektu su sudjelovali YouTuberi Bernardo Brezni, Dennis Domian, Maša Zibar i Veronika Rosandić, dok su u drugoj fazi projekta, koja je trajala do lipnja 2020., influenceri Nika Turković, Ema Luketin, Leon Žilavi i Neno Hadžihajdić preuzeli ovu ulogu te odgovarali na poruke korisnika. Zbog svoje vrijedne misije, projekt je nagrađen MIXX nagradom za podizanje svijesti o brendu te Grand PRixom za društveno odgovorno poslovanje, nagradom koju dodjeljuje Hrvatska udruga za odnose s javnošću (HUOJ). U rujnu 2020., Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu (DKMK) preuzelo je upravljanje projektom na temelju donacijskog ugovora s Wiener osiguranjem, nastavljajući suradnju s udrugom Pragma. Projekt je od lipnja do kraja 2021. podržavala Agencija za elektroničke medije (AEM). Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu, koje je stručni

suradnik na projektu, ima za cilj unaprijediti medijsku i komunikacijsku kulturu kroz sustavnu edukaciju. Društvo također potiče razvoj korisnika koji kritički pristupaju medijima i razumijevaju medijske sadržaje (uho.dkmk.hr, 2024).

Korisnici mogu postavljati pitanja anonimno, bilo javno ili privatno, pri čemu se njihovi identiteti zadržavaju u tajnosti. Tijekom prve faze projekta (od 15. rujna do 15. prosinca 2019.), YouTuberi su promovirali platformu, a odgovore na pitanja su pružali zajedno s DKMK stručnjacima. Većina upita (88,09%) bila je privatna, pri čemu su pitanja najčešće postavljale tinejdžerice, a trinaestogodišnjaci su najčešća dobna skupina korisnika. Što se tiče tematike upita, najviše se isticao sexting i s njime povezane prijetnje kod ženske populacije, te vrijeđanje na internetu kod mlađe muške populacije (djecamedija.org, 2019). U drugoj fazi projekta (od 20. svibnja do 20. lipnja 2020.), ponovno je većina upita bila privatna (88,35%), a trinaestogodišnjaci su opet činili najveći broj korisnika. Upiti su pristizali iz Hrvatske i susjednih zemalja, a najčešće teme su ponovno bile sexting, ucjene, prijetnje te vrijeđanje i omalovažavanje putem interneta (djecamedija.org, 2020).

7. Metodologija i rezultati istraživanja

Predmet istraživanja je iskustvo studenata s elektroničkim nasiljem općenito i za vrijeme studiranja, te metode za prevenciju. Ovaj fenomen nije dovoljno istražen na studentskoj populaciji, jer je većina istraživanja usmjereno prema adolescentima i mlađoj djeci.

Istraživačka pitanja su:

- Imaju li studenti iskustva s elektroničkim nasiljem općenito i za vrijeme studiranja, te u kolikoj mjeri?
- Imaju li studenti iskustva sa sudjelovanjem u elektroničkom nasilju općenito i za vrijeme studiranja, te u kolikoj mjeri?
- Imaju li studenti iskustva sa svjedočenjem elektroničkom nasilju općenito i za vrijeme studiranja, te u kolikoj mjeri?
- Koje su najbolje metode za prevenciju?

Cilj ovog istraživanja je detaljno ispitati iskustva studenata s elektroničkim nasiljem, kako u općem smislu, tako i specifično tijekom njihovog studiranja. Istraživanje ima za cilj procijeniti učestalost tih iskustava, uključujući studentsku ulogu kao žrtve, počinitelje ili promatrače elektroničkog nasilja. Osim toga, istraživanje teži identificirati i ocijeniti najučinkovitije metode za prevenciju elektroničkog nasilja među studentima.

Istraživanje je provedeno putem anonimne online ankete na uzorku kojeg čine studenti Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno i provedeno je pomoću Google obrasca od 27. srpnja 2024. do 18. kolovoza 2024. Svi ispitanici bili su upoznati s istraživanjem i mogli su odustati u bilo kojem trenutku, a predviđeno vrijeme za popunjavanje upitnika bilo je oko 5 minuta.

Anketni upitnik se sastojao od 5 cjelina:

1. Opći podaci o sudioniku i upoznatost s terminom elektroničkog nasilja
2. Osobno iskustvo s elektroničkim nasiljem općenito i za vrijeme studiranja, te reakcija na nasilje

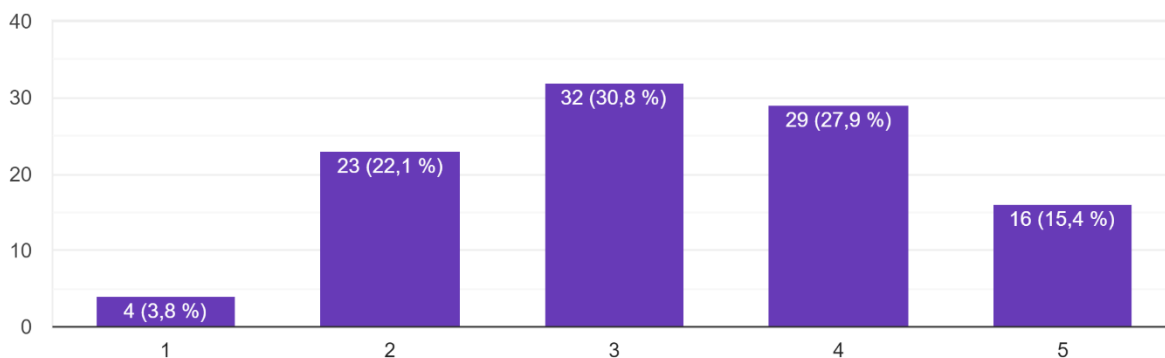
3. Eventualno sudjelovanje u elektroničkom nasilju općenito i za vrijeme studiranja
4. Svjedočenje elektroničkom nasilju općenito i za vrijeme studiranja, te reakcija na promatrano
5. Mišljenje sudionika o alatima i mogućnostima za prevenciju cyberbullyinga, te eventualne ideje i prijedlozi

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 104 ispitanika u dobi od 19 do 28 godina. Najveći broj ispitanika je imao 24 godine (28,8 %), a samo jedan je imao 28 godina.

Odnos muških i ženskih ispitanika je na strani ženske populacije, muških je bilo 47 (45,2 %), a ženskih 57 (54,8 %). Sedam ispitanika (6,7 %) je izjavilo da nije upoznato s terminom elektroničkog nasilja. Na skali od 1 do 5 studenti su trebali ocijeniti koliko smatraju da su dobro informirani o elektroničkom nasilju, s time da je broj 1 označavao da uopće nisu informirani, a broj 5 da su dobro informirani. Svoju informiranost s 1 ocijenilo je 4 ispitanika, s 2 njih 23, s 3 njih 32, s 4 njih 29, i s 5 je ocijenilo 16 ispitanika (Grafikon 1).

Koliko smatrate da ste dobro informirani o elektroničkom nasilju?

104 odgovora

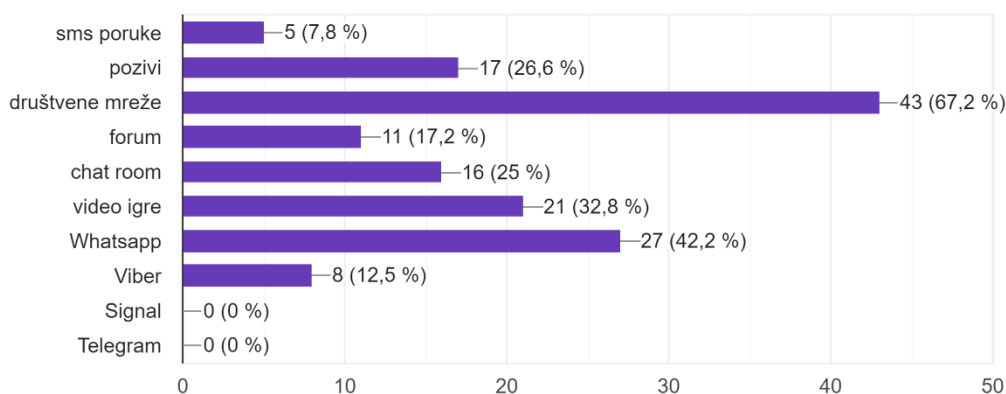

Grafikon 1

Od ukupnog broja ispitanika njih 40,4 % nikada nije bilo žrtvom elektroničkog nasilja, dok njih 59,6 % je. Kao najčešće okruženje za provedeno nasilje najviše ispitanika navelo je društvene mreže, čak 67,2 %, a zatim slijede WhatsApp s 42,2 % i video igre s 32,8 % (grafikon 2).

Ako ste na prethodno pitanje odgovorili da, u kojem okruženju?

64 odgovora

Grafikon 2

Kao najčešći oblik uznemiravanja naveli su vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje (75 %), zatim uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka (42,2 %), ogovaranje i klevetanje (43,8 %), lažno predstavljanje (26,6 %), javno razotkrivanje (18,8 %), obmanjivanje (17,2 %), isključivanje iz grupe (23,4 %) i uhođenje (6,3 %).

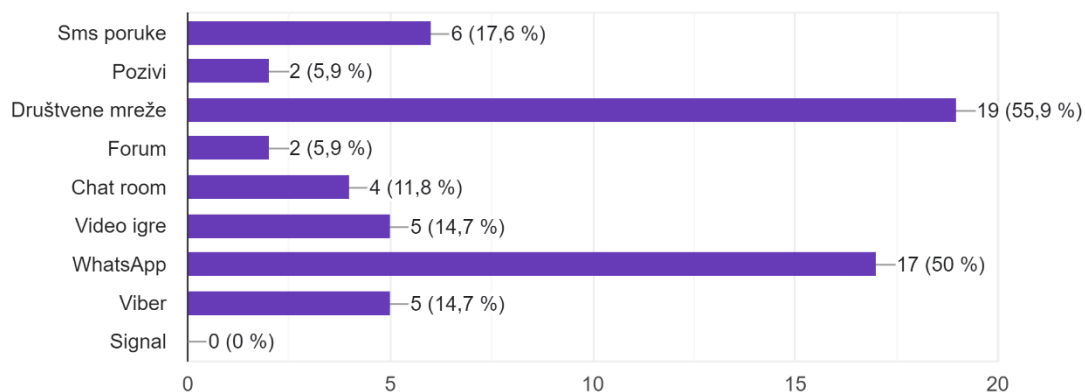
Samo 13 (20,3 %) ispitanika je reagiralo na doživljeno nasilje, a čak njih 9 je odgovorilo da su reagirali tako što su vratili nasilniku istom mjerom, jedan je reagirao prijavom nadležnim tijelima i blokiranjem, jedan samo prijavom, jedan prijavom roditeljima i jedan prijavom profesorima. A na pitanje jesu li tražili pomoć, samo 16,1 % je odgovorilo s da. Što se tiče elektroničkog nasilja za vrijeme studiranja, 67,3 % ispitanika nikada nije doživjelo nasilje, a njih 32,7 % da je.

Što se tiče okruženja, društvene mreže su na prvom mjestu (55,9 %), a slijede ih WhatsApp (50 %) i sms poruke 17,6 % (grafikon 3).

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio da, u kojem okruženju?

34 odgovora

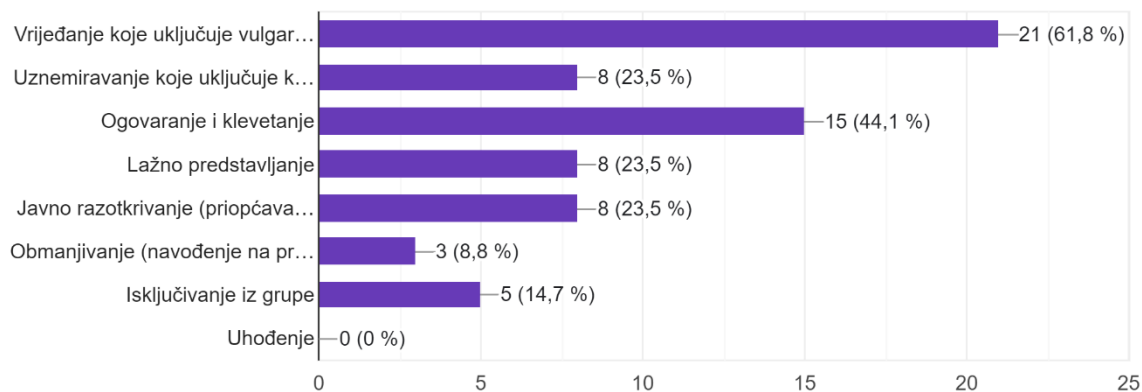

Grafikon 3

Za najčešće oblike nasilja naveli su vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje (61,8 %), zatim ogovaranje i klevetanje (44,1 %), nakon toga, uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka, lažno predstavljanje, javno razotkrivanje, svaki s 23,5 %, zatim isključivanje iz grupe (14,7 %) i obmanjivanje (8,8 %).

U kojem obliku?

34 odgovora

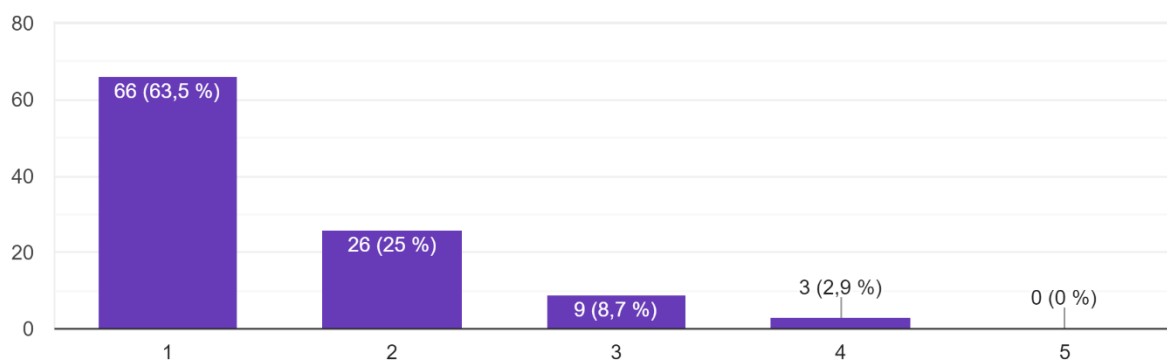
Grafikon 4

20 % studenata je reagiralo na nasilje počinjeno za vrijeme studiranja i to prijavom na mrežama, prijavom studentskom zboru, i uzvraćanjem nasilja. Njih 28,6 % je potražilo pomoć a prvo su se povjerali roditeljima i prijateljima, zatim kolegama i profesorima te udruzi za prevenciju elektroničkog nasilja.

U sljedećem odjeljku upitnika naglasak je bio na eventualnom sudjelovanju studenata u elektroničkom nasilju, općenito i na fakultetu. Ispitanici su pomoću skale od 1 do 5 odgovarali o učestalosti sudjelovanja u elektroničkom nasilju, 1 je značio nikada, a 5 veoma često. Njih 63,5 % izjasnilo se da nikada nije sudjelovalo u elektroničkom nasilju, 25 % je učestalost ocijenilo s 2, 8,7 % s 3, i 2,9 % s 4 (grafikon 5).

Koliko često ste sudjelovali u elektroničkom nasilju?

104 odgovora

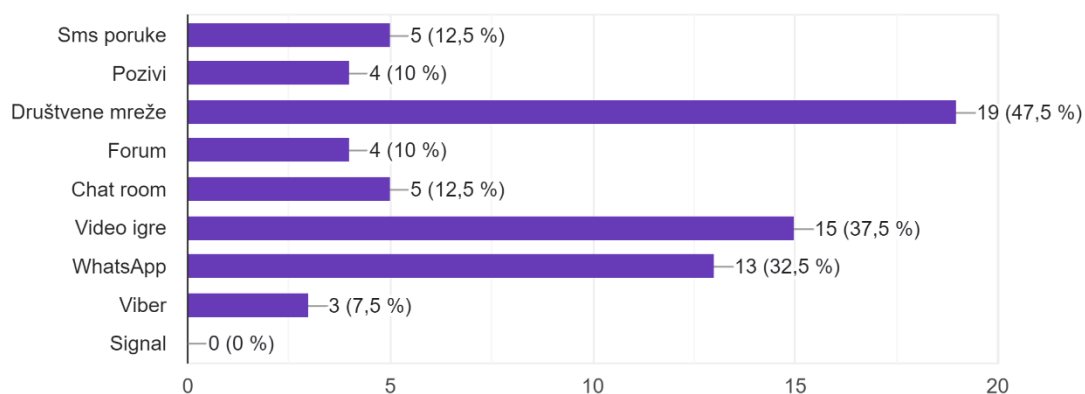

Grafikon 5

Najviše su sudjelovali u nasilju na društvenim mrežama (47,5, %), videoigrama (37,5 %) i WhatsAppu (32,5 %) (grafikon 6).

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio 2 ili više , u kojem okruženju?

40 odgovora

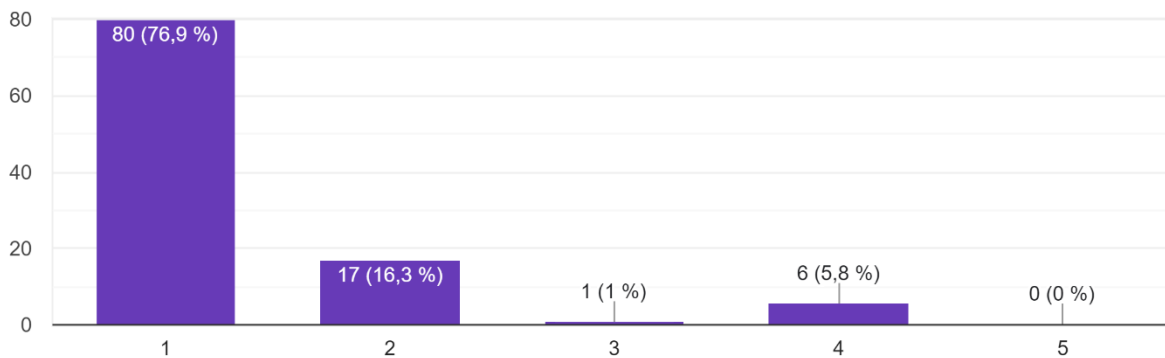

Grafikon 6

Uvjerljivo najčešći oblik kojeg su izabrali studenti koji su sudjelovali u elektroničkom nasilju je vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje (65 %), zatim ogovaranje i klevetanje (20 %), nakon toga lažno predstavljanje i isključivanje iz grupe sa 17,5 % oba, nakon čega slijedi uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka (12,5 %) i na kraju javno razotkrivanje i obmanjivanje s 7,5 % oba. Što se tiče sudjelovanja u elektroničkom nasilju za vrijeme studiranja, 76,9 % studenata se izjasnilo da nikada nije sudjelovalo u tome (grafikon 7).

Koliko često ste sudjelovali u elektroničkom nasilju za vrijeme studiranja?

104 odgovora

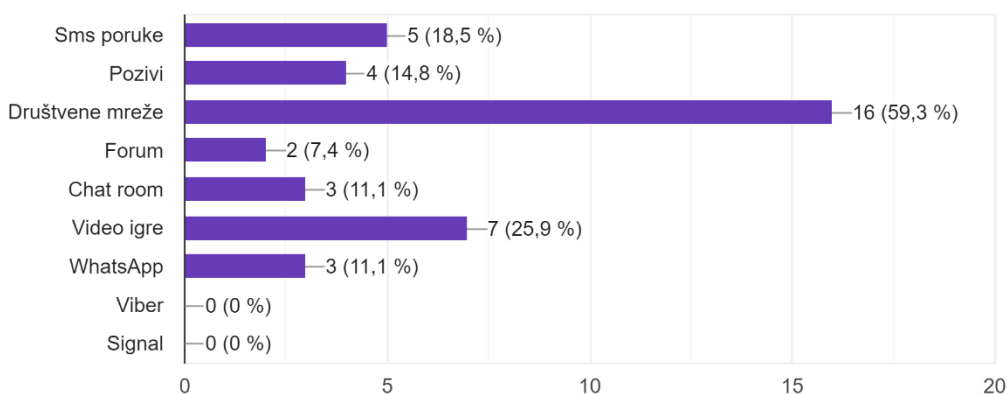

Grafikon 7

Najčešće su korištene društvene mreže(59,3 %), a zatim video igre(25,9 %) (grafikon 8). Najčešće korišteni oblik elektroničkog nasilja za vrijeme studiranja bio je vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje (55,6 %), zatim uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka (22,2 %), ogovaranje i klevetanje(22,2 %), javno razotkrivanje (22,2 %), lažno predstavljanje (14,8 %) i isključivanje iz grupe (14,8 %).

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio 2 ili više, u kojem okruženju?

27 odgovora

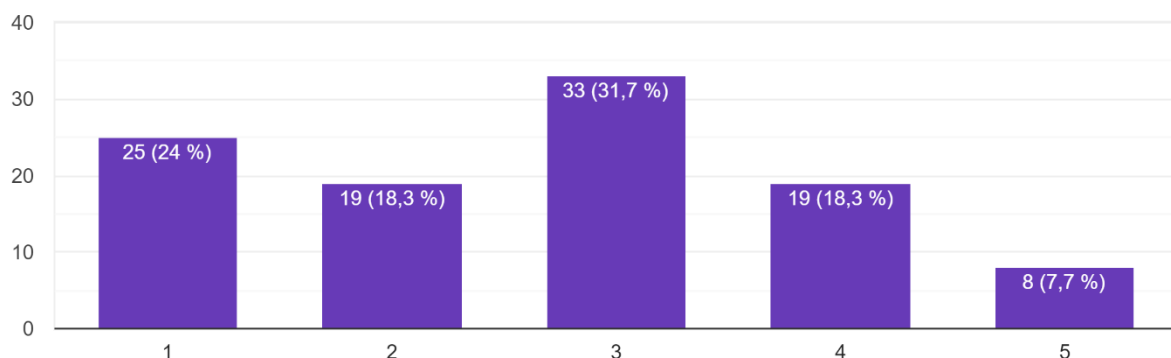

Grafikon 8

Sljedeći odjeljak u anketi bio je vezan za svjedočenje elektroničkom nasilju općenito i na fakultetu, te reakciji na promatrano. Na skali učestalosti o svjedočenju elektroničkom nasilju 31,7 % studenata je ocijenilo s 3, zatim 24 % s 1, 18,3 % s 2 i 4, i 7,7 % s 5 (grafikon 9).

Koliko često ste svjedočili elektroničkom nasilju?

104 odgovora

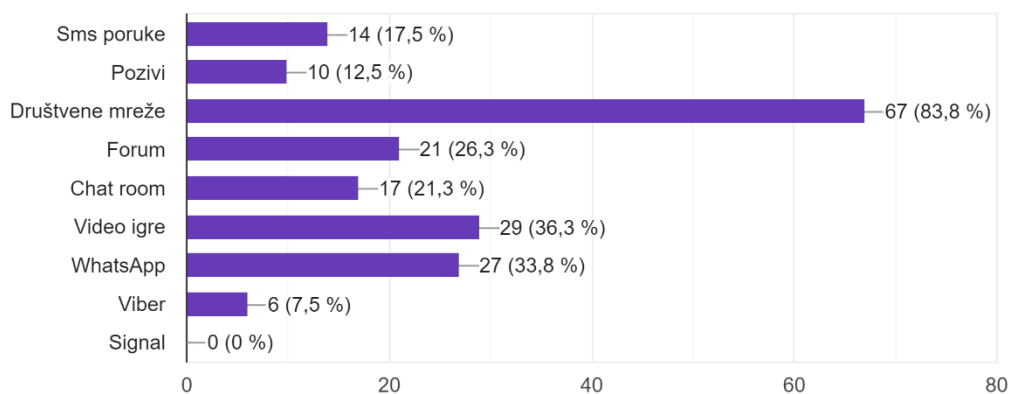

Grafikon 9

83,5 % od ispitanika koji su svjedočili nasilju odgovorili su da su svjedočili više puta u istome slučaju, a uvjerljivo najčešće okruženje u kojem su svjedočili elektronskom nasilju bile su društvene mreže, zatim video igre i WhatsApp (grafikon 10).

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio 2 ili više, u kojem okruženju?

80 odgovora

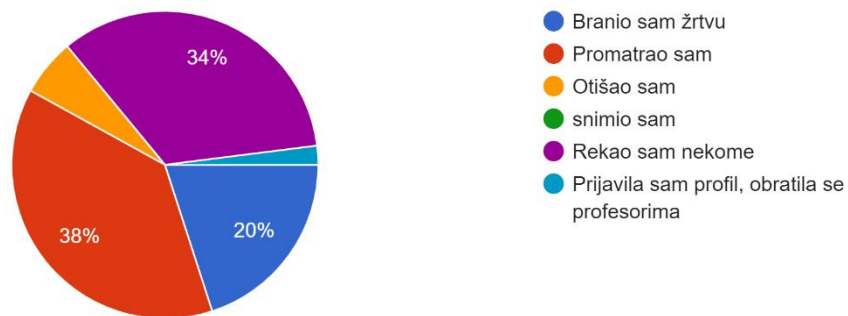

Grafikon 10

46,3 % ispitanika reagiralo je promatrano nasilje, i to na načine prikazane u grafikonu 11.

Ako da, na koji način?

50 odgovora

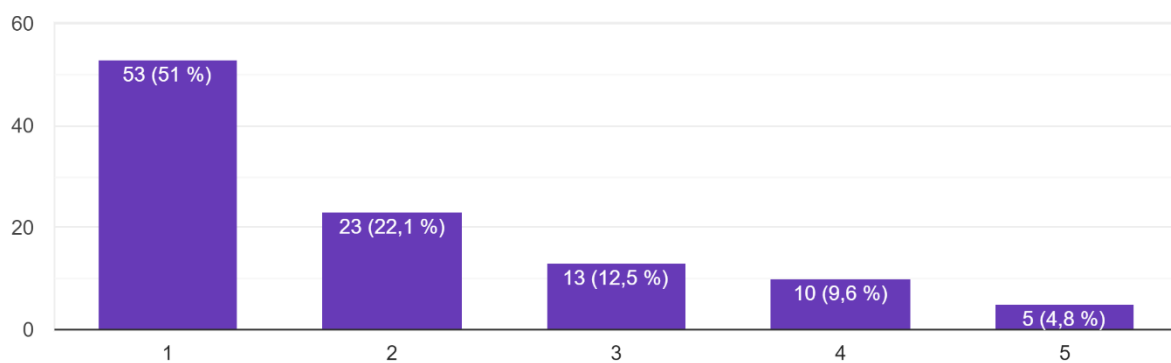

Grafikon 11

51,4 % studenata je odgovorilo da poznaju osobu koju prepoznaju kao zlostavljača. A što se tiče svjedočenja elektroničkom nasilju za vrijeme studiranja, 51 % studenata nikada nije svjedočilo tako nečemu (grafikon 12).

Koliko često ste svjedočili elektroničkom nasilju za vrijeme studiranja?

104 odgovora

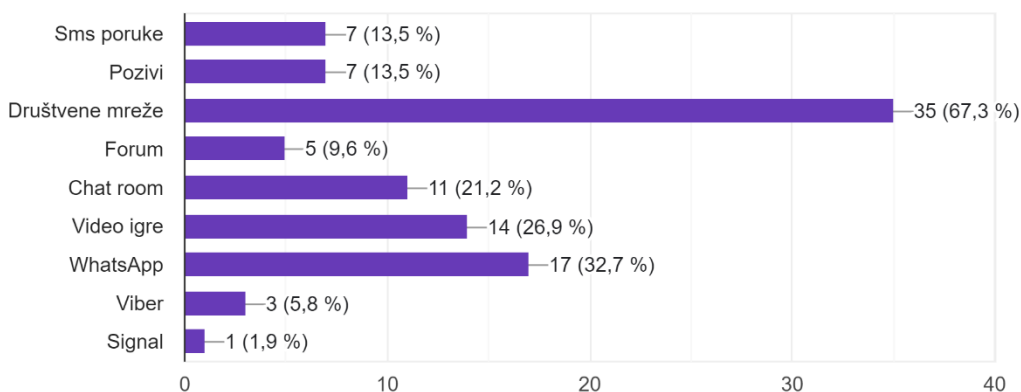

Grafikon 12

88,2 % ispitanika koji su svjedočili nasilju za vrijeme studiranja se izjasnilo da su više puta svjedočili istom slučaju. Okruženje u kojem se nasilje događalo su najčešće bile društvene mreže (67,3 %), zatim WhatsApp (32,7 %) i video igre (26,9 %) (grafikon 13).

Najčešći oblici bili su vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje (65,4 %), zatim ogovaranje i klevetanje (40,4 %), uznemiravanje koje uključuje konstantno slanje uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka (36,5 %), lažno predstavljanje (30,8 %), javno razotkrivanje (25 %), isključivanje iz grupe (25 %), obmanjivanje (7,7 %) i uhođenje (1,9 %).

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio 2 ili više, u kojem okruženju?
52 odgovora

Grafikon 13

40,4 % ispitanika reagiralo je na nasilje kojem su svjedočili za vrijeme studiranja na načine da su branili žrtvu (43,3 %), rekli su nekome (23,3 %), promatrali su (16,7 %), otišli (13,3 %) i snimili su (3,3 %).

Zanimljivo je i da je 52,9 % ispitanika odgovorilo da poznaju osobu koju su prepoznali kao zlostavljača za vrijeme studiranja. Posljednji dio ankete je bio fokusiran na mišljenje sudionika o alatima i mogućnostima za prevenciju cyberbullyinga te eventualnim idejama i prijedlozima. Sudionici su na skali ocijenili neke od mogućnosti za prevenciju elektroničkog nasilja (grafikon 14, 15 i 16).

Prema vašem mišljenju, ocijenite efikasnost edukacija o elektroničkom nasilju?

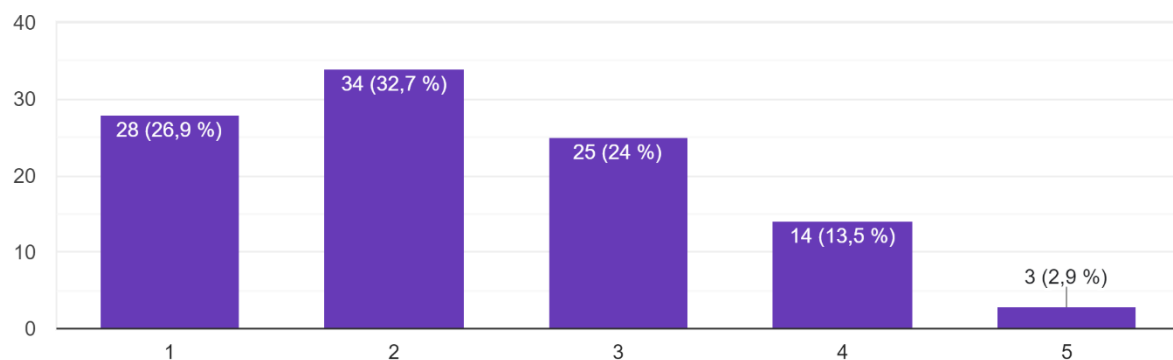
104 odgovora

Grafikon 14

Prema vašem mišljenju, ocijenite efikasnost prijavljivanja slučajeva elektroničkog nasilja policiji?

104 odgovora

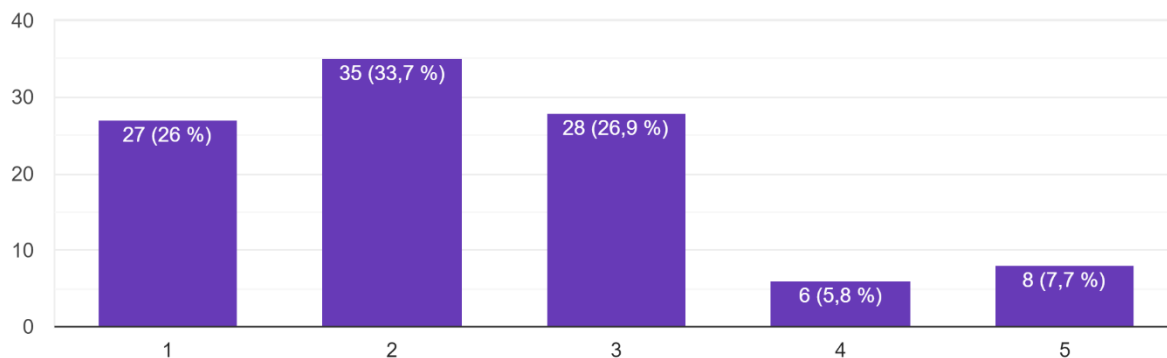

Grafikon 15

Prema vašem mišljenju, ocijenite efikasnost kontroliranja postavki na društvenim mrežama i korištenje ugrađenih ekstenzija?

104 odgovora

Grafikon 16

79,8 % ispitanika izjavilo je da nije upoznato s platformom UHO.DKMK.HR (Utočište hrabrih online). Na kraju samog upitnika ispitanici su imali mogućnost unijeti svoj prijedlog za prevenciju i podizanje svjesnosti o važnosti suzbijanja elektroničkog nasilja.

Ti prijedlozi su:

- Ispravan odgoj, edukacija u školama i radionice za osvještavanje djece i mladih.
- Uključivanje udruga u aktivnosti kojima bi se provodile edukacije
- Razgovor s prijateljima
- Učenje tolerancije od malih nogu
- Govorenje javno o toj temi i veća kontrola roditelja nad maloljetnicima.
- Razgovor s bližnjima
- Obrazovanje djece od malih nogu po tom pitanju
- Dobar odgoj
- Poticanje digitalne pismenosti mladih od malih nogu
- Svjesnost o suzbijanju navedenog problema može se podignuti kroz konkretne primjere i svjedočenja stvarnih žrtava elektroničkog nasilja.
- Razgovor sa žrtvama.

- To je nemoguće, jedina je opcija da se zabrani kompletni pristup internetu.
- Ljudi se moraju okrenuti vjeri. Ona nas navodi na pravi put.
- Razne edukacije, poglavito u školama
- Uključivanje policije
- Potrebno je mlade više educirati o tome i razgovarati
- Nadzor nad mladima, edukacije o posljedicama žrtava i samom nasilju, podizanje svijesti i empatije...
- Edukacija
- Rigoroznije kazne i kažnjavanje nasilnika ali i njihovih obitelji
- Ozbiljnije kazne
- Uvođenje kolegija koji bi se time bavio u obrazovanju
- Potrebna je bolja edukacija i to od ranije dobi, ako smo prebacili informatiku ranije u obrazovanje, onda bismo trebali i uključiti poseban program o nasilju na internetu u kurikulum. Također, žrtve često i žele prijaviti nasilje, ali je procedura dugačka, teško je sve kontrolirati i na kraju krajeva se osoba vraća u isti kolektiv u kojem je i bila, a to ne popravlja situaciju. Trebali bismo se više fokusirati na suzbijanje problema od samog korijena, a ne na njegove posljedice, kada je već prekasno.
- Edukacija
- Kažnjavanje djece i roditelja
- Pojačana edukacija kroz primjere stvarnih žrtava tog nasilja.
- Edukacije
- Prijava nadležnim tijelima
- Razgovor s roditeljima
- Bolje edukacije u školama
- Strože kazne

8. Rasprava

Istraživanje provedeno među studentima Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu pruža važan uvid u iskustva studenata s elektroničkim nasiljem, njihovo sudjelovanje i svjedočenje takvim događajima, kao i njihove stavove o prevenciji.

Rezultati istraživanja pokazuju da je elektroničko nasilje prisutno među studentima. Čak više od polovice ispitanika (59,6 %) izjavilo je da su barem jednom bili žrtve elektroničkog nasilja. Kada se fokusiramo na razdoblje studiranja, taj postotak opada na 32,7 %, što može ukazivati na promjenu u ponašanju ili manju izloženost elektroničkom nasilju tijekom studija. Društvene mreže, aplikacije za razmjenu poruka i videoigre identificirane su kao najčešće platforme gdje se nasilje događa. Iako se većina studenata izjasnila da nikada nisu sudjelovali u elektroničkom nasilju (63,5 % općenito i 76,9 % tijekom studiranja), postoji manji dio studenata koji su priznali sudjelovanje. Najčešći oblici sudjelovanja uključuju vrijeđanje koje uključuje vulgaran rječnik, uvrede i prijetnje te ogovaranje i klevetanje. Ovi podaci ukazuju na potrebu daljnjeg istraživanja razloga sudjelovanja u takvim aktivnostima i kako prevenirati takvo ponašanje.

Svjedočenje elektroničkom nasilju je česta pojava među studentima, s 51 % ispitanika koji su svjedočili nasilju tijekom studija. Više od trećine ispitanika izjavilo je da su svjedočili nasilju više puta u istom slučaju. Unatoč tome, samo 40,4 % ispitanika reagiralo je na nasilje, što ukazuje na potrebu za edukacijom o važnosti intervencije i podrške žrtvama. Ispitanici su prepoznali važnost edukacije i osvještavanja kao ključne metode za prevenciju elektroničkog nasilja. Mnogi su naglasili potrebu za edukacijom od malih nogu, uključivanje roditelja i učitelja, kao i uvođenje rigoroznijih kazni za počinitelje. Studenti su također istaknuli važnost digitalne pismenosti i razvoja svijesti o odgovornom korištenju tehnologije. Uvođenje specijaliziranih programa i radionica na fakultetima moglo bi značajno doprinijeti smanjenju pojave elektroničkog nasilja.

9. Zaključak

Elektroničko nasilje više nije moderni fenomen s obzirom na to da je prisutan već dovoljno vremena i implementiran je u svakodnevni život. Stoga, potrebno je osigurati bolje zakonske regulative i početi gledati na elektroničko nasilje na isti način kao i na tradicionalno. Istraživanje je pokazalo da su studenti upoznati s ovim pojmom i svjesni ovog problema koji je kako istraživanje pokazuje, prisutan i za vrijeme studiranja. Istraživanje ukazuje na to da je elektroničko nasilje značajan problem među studentima, iako možda manje izražen nego u mlađim dobnim skupinama. Međutim, iskustva žrtava i svjedoka ukazuju na potrebu za dodatnom edukacijom i prevencijom unutar studentske populacije. Preventivne mjere poput podizanja svijesti, edukacije, i strožih kazni mogu igrati ključnu ulogu u smanjenju elektroničkog nasilja. Studenti su ponudili konkretne prijedloge koji bi mogli poslužiti kao osnova za razvoj učinkovitih strategija za borbu protiv ovog fenomena, a rezultati sugeriraju da svakako postoji i potreba za daljnjim istraživanjem, u vidu većeg uzorka i šire rasprostranjenosti.

10. Literatura

- Batori, Maja i Ćurlin, Marina (2020) Nasilje putem interneta među adolescentima. *Zdravstveni glasnik* 6 (1): 104-114.
- Blaževska, Daniela (2022) Internet- mreža među prednosti i slabosti. *In medias res* 11 (21): 3545-3559.
- Ciboci, Lana (2014) Grupe mržnje na društvenim mrežama – novi oblici nasilja među djecom i mladima. U: Majdak Marijana i dr. (ur.). *Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima*. (str. 13-26). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.
- Englander, Elizabeth, Kande, L. (2007). *Understanding Violence* (3rd ed.). Routledge.
- Kanižaj, Igor i Ciboci, Lana (2011) Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove - utjecaj učinci i posljedice nasilja u medijima na djecu i mlade. U Ciboci, Lana i dr (ur.) *Djeca medija - od marginalizacije do senzacije*. (str. 11-34). Zagreb: Matica hrvatska.
- Kiriakidis, Stavros P. i Kavoura, Androniki (2010) Cyberbullying: A Review of the Literature on Harassment Through the Internet and Other Electronic Means. *Family and Community Health* 33(2): 82–93.
- Krešić Ćorić, Martina i Kaštelan, Ana (2020) Bullying through the internet - Cyberbullying. *Psychiatria Danubina* 32 (2): 269-272.
- Langos, Colette (2012) Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, behavior, and social networking* 15(6): 285-289.
- Magnani, Lorenzo (2011). *Understanding violence: the intertwining of morality, religion and violence: a philosophical stance*. Berlin: Springer Verlag.
- Mandić, Sabina (2024) Elektroničko nasilje među mladima – Pregled suvremenih spoznaja i mogućnosti za kreiranje intervencija. *Društvene devijacije*: 19-29.
- Navarro, Raúl i dr. (2015). *Cyberbullying across the globe: Gender, family, and mental health*. Springer Science.

Radenović, Sandra (2012) Bioetika i nasilje. *Jahr* 3 (1): 205-218.

Sabella, Russell i dr. (2013) Cyberbullying myths and realities. *Computers in Human Behavior* 29(6): 2703-2711.

Shaikh, Farhan i dr. (2020) Cyberbullying: A Systematic Literature Review to Identify the Factors Impelling University Students Towards Cyberbullying. *IEEE Access* 1(8): 48031-148051.

Slonje, Robert i dr. (2013) The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior* 29 (1): 26-32.

Vasyaev, Alexander i Shestak, Viktor (2020) Cyberbullying and cyber-mobbing: issues in legal practice of developing countries. *Informatologia* 53(3-4):140-156.

Vejmelka, Lucija i dr. (2017) Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja* 26 (1): 59-78.

Velki, Tena i Kuterovac Jagodić, Gordana (2016) Možemo li na temelju prediktora tradicionalnoga vršnjačkog nasilja predviđati elektroničko vršnjačko nasilje?. *Društvena istraživanja* 25 (4): 523-545.

Vrhovnik, Andrija (2019) Elektroničko nasilje među djecom i mladima. *Psychē* 2 (1): 79-59.

Vrselja, Ivana i dr. (2023) Perceived anonymity and cyberbullying: what happens when there is a lack of social influence?. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 59 (2): 31-42.

Žilić, Marija i Janković, Josip (2016) Nasilje. *Socijalne teme* 1 (3): 67-87.

Web izvori:

hrkids.online (2020) Nova europska studija o djeci i internetu u 19 zemalja. <http://hrkids.online/post/fifth-press/> Pristupljeno 13. kolovoza 2024.

uho.dkmk.hr (2024) O projektu. <https://uho.dkmk.hr/o-projektu/> Pristupljeno 13. kolovoza 2024.

djecamedija.org (2019) Rezultati prve faze projekta UHO – Utočište hrabrih online. <https://djecamedija.org/rezultati-prve-faze-projekta-uho-utociste-hrabrih-online/> Pristupljeno 13. kolovoza 2024.

djecamedija.org (2020) Rezultati druge faze projekta UHO – Utočište hrabrih online.
<https://djecamedija.org/rezultati-druge-faze-projekta-oho-utociste-hrabrih-online/> Pristupljeno
13. kolovoza 2024.

11. Sažetak

Ovaj rad bavi se istraživanjem iskustava studenata s elektroničkim nasiljem, problemom koji postaje sve prisutniji u današnjem digitalnom društvu. Fokus istraživanja je na tri ključna aspekta: razmjeri u kojima su studenti bili žrtve elektroničkog nasilja, njihova uključenost u nasilje kao počinitelji ili promatrači, te najučinkovitije metode za prevenciju ovog problema. Uzimajući u obzir rastući utjecaj digitalnih medija na akademski život, rad pruža važne uvide koji mogu pomoći u razvoju strategija za sigurnije akademsko okruženje. Istraživanje je pokazalo da, iako elektroničko nasilje među studentima možda nije toliko izraženo kao među mlađim skupinama, ono ipak predstavlja značajan izazov. Postoji potreba za dodatnom edukacijom, podizanjem svijesti i jačim preventivnim mjerama kako bi se ovaj problem uspješno smanjio. Studenti su također predložili konkretne mjere koje mogu poslužiti kao osnova za daljnje istraživanje i oblikovanje učinkovitih strategija.

Ključne riječi: elektroničko nasilje, studenti i prevencija

12. Summary

This paper deals with the research of students' experiences with electronic violence, a problem that is becoming more and more present in today's digital society. The focus of the research is on three key aspects: the extent to which students were victims of electronic violence, their involvement in violence as perpetrators or observers, and the most effective methods for preventing this problem. Considering the growing influence of digital media on academic life, the paper provides important insights that can help develop strategies for a safer academic environment. The research showed that, although cyberbullying among students may not be as pronounced as among younger groups, it still represents a significant challenge. There is a need for additional education, awareness raising and stronger preventive measures in order to successfully reduce this problem. Students also proposed concrete measures that can serve as a basis for further research and the design of effective strategies.

Key words: electronic violence, students and prevention